Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΑΙΜΙΛΙΟΥ
της 3ης Φεβρουαρίου 2022 [1]

Υπόθεση C-576/20

CC
κατά
Pensionsversicherungsanstalt

[αίτηση του Oberster Gerichtshof (Ανωτάτου Δικαστηρίου, Αυστρία)
για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Προδικαστική παραπομπή – Κοινωνική ασφάλιση διακινούμενων εργαζομένων – Συντονισμός των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης – Άρθρο 44, παράγραφος 2, του κανονισμού (ΕΚ) 987/2009, για καθορισμό της διαδικασίας εφαρμογής του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 883/2004 – Εξέταση του δικαιώματος λήψης σύνταξης γήρατος – Συνυπολογισμός των περιόδων ανατροφής τέκνου που συμπληρώθηκαν σε άλλο κράτος μέλος – Προϋποθέσεις – Αρχή της εξομοίωσης γεγονότων – Επαγγελματική δραστηριότητα ασκηθείσα σε ένα μόνον κράτος μέλος»

I. Εισαγωγή

1. Το Oberster Gerichtshof (Ανώτατο Δικαστήριο, Αυστρία) υπέβαλε στο Δικαστήριο προδικαστικά ερωτήματα σχετικά με την ερμηνεία του άρθρου 44, παράγραφος 2, του κανονισμού (ΕΚ) 987/2009, για καθορισμό της διαδικασίας εφαρμογής του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 883/2004 για τον συντονισμό των συστημάτων κοινωνικής ασφάλειας [2].

2. Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ της CC (αναιρεσείουσας της κύριας δίκης, στο εξής: αναιρεσείουσα) και του Pensionsversicherungsanstalt (ιδρύματος συνταξιοδοτικής ασφάλισης· στο εξής: PVA), του φορέα που είναι υπεύθυνος για το εθνικό συνταξιοδοτικό σύστημα της Αυστρίας. Η αίτηση αφορά την άρνηση του τελευταίου να λάβει υπόψη, κατά τον υπολογισμό της σύνταξης γήρατος της αναιρεσείουσας, τις χρονικές περιόδους που αυτή αφιέρωσε στην ανατροφή των τέκνων της στο Βέλγιο και την Ουγγαρία.

[1] Γλώσσα του πρωτοτύπου: η αγγλική.

[2] Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Σεπτεμβρίου 2009 (ΕΕ 2009, L 284, σ. 1).

3. Στο πλαίσιο αυτό, τα υποβληθέντα ερωτήματα αφορούν ειδικότερα το ζήτημα υπό ποιες προϋποθέσεις ο αρμόδιος φορέας κράτους μέλους στο οποίο το ενδιαφερόμενο πρόσωπο άσκησε επαγγελματική δραστηριότητα υποχρεούται να εφαρμόσει τη νομοθεσία του συγκεκριμένου κράτους μέλους στις περιόδους ανατροφής τέκνου που έχουν συμπληρωθεί από το ίδιο πρόσωπο σε άλλο ή άλλα κράτη μέλη.

4. Το Δικαστήριο έχει ήδη κρίνει στο πλαίσιο της εφαρμογής του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71[3], ο οποίος ήταν προγενέστερος των κανονισμών 883/2004 και 987/2009 και δεν περιείχε καμία διάταξη σχετική με το συγκεκριμένο ζήτημα, ότι το πρώτο κράτος μέλος οφείλει να εφαρμόζει τη δική του νομοθεσία στις περιπτώσεις τέτοιων περιόδων ανατροφής τέκνου όταν αυτές εμφανίζουν «αρκούντως στενό σύνδεσμο» με τις περιόδους μισθωτής ή μη μισθωτής δραστηριότητας που είχε ήδη συμπληρώσει το ενδιαφερόμενο πρόσωπο στην ημεδαπή.

5. Το κύριο ζήτημα στην υπό κρίση υπόθεση είναι εάν η ως άνω νομολογιακή λύση εξακολουθεί να ισχύει, δεδομένου ότι ο νομοθέτης της Ένωσης θέσπισε εν τω μεταξύ το άρθρο 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 987/2009, το οποίο αναφέρεται ρητώς σε μια σειρά κριτηρίων προς αποσαφήνιση της επίμαχης υποχρέωσης. Όπως θα εκθέσω κατωτέρω, είμαι της γνώμης ότι η εν λόγω διάταξη αντικατέστησε το κριτήριο του «αρκούντως στενού συνδέσμου».

II. Νομικό πλαίσιο

A. Το δίκαιο της Ένωσης

1. Ο κανονισμός (ΕΚ) 883/2004

6. Ο τίτλος ΙΙ του κανονισμού (ΕΚ) 883/2004[4] επιγράφεται «Καθορισμός της εφαρμοστέας νομοθεσίας» και περιλαμβάνει μεταξύ άλλων το άρθρο 11, το οποίο ορίζει τα εξής:

«1. Τα πρόσωπα στα οποία εφαρμόζεται ο παρών κανονισμός υπάγονται στη νομοθεσία ενός και μόνον κράτους μέλους. Η νομοθεσία αυτή προσδιορίζεται σύμφωνα με τον παρόντα τίτλο.

[…]

3. Με την επιφύλαξη των άρθρων 12 έως 16:

α) το πρόσωπο που ασκεί μισθωτή ή μη μισθωτή δραστηριότητα σε κράτος μέλος υπάγεται στη νομοθεσία του εν λόγω κράτους μέλους·

[…]

ε) οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο, στο οποίο δεν εφαρμόζονται οι διατάξεις των στοιχείων α) έως δ), υπάγεται στη νομοθεσία του κράτους μέλους κατοικίας, με την επιφύλαξη άλλων διατάξεων του παρόντος κανονισμού που του εξασφαλίζουν παροχές δυνάμει της νομοθεσίας ενός ή περισσότερων άλλων κρατών μελών».

[3] Κανονισμός του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 1971, περί εφαρμογής των συστημάτων κοινωνικής ασφαλίσεως στους μισθωτούς και τις οικογένειές τους που διακινούνται εντός της Κοινότητας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 73).

[4] Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, για το συντονισμό των συστημάτων κοινωνικής ασφάλειας (ΕΕ 2004, L 166, σ. 1).

7. Κατά το άρθρο 87 του ίδιου κανονισμού:

«1. Δεν αποκτώνται δικαιώματα δυνάμει του παρόντος κανονισμού για την περίοδο πριν από την ημερομηνία εφαρμογής του.

2. Κάθε περίοδος ασφάλισης καθώς και, κατά περίπτωση, κάθε περίοδος μισθωτής ή μη μισθωτής δραστηριότητας ή κατοικίας, η οποία πραγματοποιήθηκε σύμφωνα με τη νομοθεσία ενός κράτους μέλους πριν από την ημερομηνία εφαρμογής του παρόντος κανονισμού στο σχετικό κράτος μέλος, λαμβάνεται υπόψη για τον προσδιορισμό των δικαιωμάτων που αποκτώνται σύμφωνα με τον παρόντα κανονισμό».

8. Το άρθρο 91 του κανονισμού 883/2004 προβλέπει ότι ο κανονισμός αυτός εφαρμόζεται από την ημερομηνία έναρξης ισχύος του εκτελεστικού του κανονισμού –του κανονισμού 987/2009–, ήτοι από την 1η Μαΐου 2010. Επίσης ο κανονισμός 883/2004 καταργεί τον κανονισμό 1408/71.

2. Ο κανονισμός 987/2009

9. Ο κανονισμός 987/2009 καθορίζει τη διαδικασία εφαρμογής του κανονισμού 883/2004, όπως ορίζεται στο άρθρο 89 του τελευταίου.

10. Κατά την αιτιολογική σκέψη 14 του κανονισμού 987/2009:

«Απαιτούνται κάποιοι ειδικοί κανόνες και διαδικασίες για να καθορισθεί η [νομοθεσία] που πρέπει να διέπει τη συνεκτίμηση των περιόδων που αφιέρωσε ο ασφαλισμένος στην εκπαίδευση παιδιών στα διάφορα κράτη μέλη.»

11. Το άρθρο 44 του κανονισμού αυτού ορίζει τα εξής:

«1. Για τους σκοπούς του παρόντος άρθρου, ως “περίοδος ανατροφής τέκνου” νοείται οποιαδήποτε περίοδος που πιστώνεται δυνάμει της περί συντάξεων νομοθεσίας κράτους μέλους ή η οποία παρέχει δικαίωμα σε συμπλήρωμα της σύνταξης αποκλειστικά λόγω του ότι ο δικαιούχος ανέθρεψε τέκνο, ανεξάρτητα από τη μέθοδο που χρησιμοποιείται για τον υπολογισμό των περιόδων αυτών και το κατά πόσον οι περίοδοι αυτές τρέχουν από το χρόνο της ανατροφής τέκνου ή αναγνωρίζονται αναδρομικά.

2. Εάν, δυνάμει της νομοθεσίας του κράτους μέλους που είναι αρμόδιο δυνάμει του τίτλου ΙΙ του [κανονισμού 883/2004], δεν συνυπολογίζεται περίοδος ανατροφής τέκνου, ο φορέας του κράτους μέλους, η νομοθεσία του οποίου ήταν εφαρμοστέα δυνάμει του τίτλου ΙΙ του [κανονισμού 883/2004] στον ενδιαφερόμενο λόγω άσκησης μισθωτής ή μη μισθωτής δραστηριότητας την ημερομηνία κατά την οποία, δυνάμει της εν λόγω νομοθεσίας, έπρεπε να αρχίσει να συνυπολογίζεται η περίοδος ανατροφής τέκνου για το τέκνο αυτό, εξακολουθεί να είναι αρμόδιος για το συνυπολογισμό της εν λόγω περιόδου ως περιόδου ανατροφής τέκνου δυνάμει της νομοθεσίας του, ως εάν η εν λόγω ανατροφή τέκνου να είχε πραγματοποιηθεί στην επικράτειά του.

[…]»

12. Το άρθρο 93 του κανονισμού 987/2009 έχει ως εξής:

«Οι διατάξεις του άρθρου 87 του [κανονισμού 883/2004] εφαρμόζονται στις καταστάσεις που καλύπτει ο κανονισμός εφαρμογής.»

Β. Το εθνικό δίκαιο

13. Το άρθρο 16, παράγραφος 3a, του Allgemeines Pensionsgesetz (γενικού νόμου περί συντάξεων· στο εξής: APG) (BGBl. I, 142/2004) προβλέπει, ειδικότερα, ότι οι εξομοιούμενες περίοδοι ανατροφής τέκνου κατά την έννοια του άρθρου 227a του Allgemeines Sozialversicherungsgesetz (γενικού νόμου περί κοινωνικής ασφαλίσεως· στο εξής: ASVG) (BGBl. 189/1955) και του άρθρου 116a του Gewerbliches Sozialversicherungsgesetz (νόμου περί κοινωνικής ασφαλίσεως εμπόρων και επιτηδευματιών· στο εξής: GSVG) (BGBl. 560/1978) θεωρούνται επίσης ως μήνες ασφάλισης για τη συμπλήρωση του ελάχιστου χρόνου ασφάλισης κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 1, του APG.

14. Το άρθρο 227a του ASVG ορίζει τα εξής:

«1. Όσον αφορά τους ασφαλισμένους οι οποίοι πράγματι και κατά κύριο λόγο ανέθρεψαν τα τέκνα τους (παράγραφος 2), ως εξομοιούμενη περίοδος ανατροφής τέκνου μετά τις 31 Δεκεμβρίου 1955 και πριν από την 1η Ιανουαρίου 2005 θεωρείται επίσης, στον κλάδο συνταξιοδοτικής ασφάλισης στον οποίο συμπληρώθηκε η τελευταία προηγηθείσα περίοδος εισφορών ή ελλείψει αυτής, η πρώτη επακολουθήσασα περίοδος εισφορών, η περίοδος ανατροφής τέκνου στην ημεδαπή, ανώτατης συνολικής διάρκειας 48 ημερολογιακών μηνών υπολογιζομένων από τη γέννηση του τέκνου. Σε περίπτωση πολλαπλού τοκετού, η περίοδος αυτή αυξάνεται στους 60 ημερολογιακούς μήνες.

[…]»

15. Το άρθρο 116a του GSVG είναι, κατ' ουσίαν, πανομοιότυπο με το άρθρο 227a του ASVG.

III. Τα πραγματικά περιστατικά, η διαδικασία ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου και τα προδικαστικά ερωτήματα

16. Στις 11 Οκτωβρίου 2017 η αναιρεσείουσα υπέβαλε στο PVA αίτηση για τη χορήγηση σύνταξης γήρατος. Προσκόμισε δικαιολογητικά για να αποδείξει ότι από τις 4 Οκτωβρίου 1976 έως τις 28 Αυγούστου 1977 είχε συμπληρώσει μια πρώτη περίοδο ασφάλισης 11 μηνών, έχοντας καταβάλει υποχρεωτικές ασφαλιστικές εισφορές στην Αυστρία ως μαθητευόμενη, και από την 1η Ιανουαρίου 1982 έως τις 30 Σεπτεμβρίου 1986 μια δεύτερη περίοδο ασφάλισης 57 μηνών, έχοντας ασκήσει μη μισθωτή δραστηριότητα στο ίδιο κράτος μέλος.

17. Τον Οκτώβριο του 1986 η αναιρεσείουσα μετέβη στο Ηνωμένο Βασίλειο για σπουδές. Παρέμεινε εκεί μέχρι την εγκατάστασή της στο Βέλγιο στις αρχές Νοεμβρίου του 1987. Ενόσω διέμενε στο Βέλγιο γέννησε δύο τέκνα· το πρώτο τον Δεκέμβριο του 1987 και το δεύτερο τον Φεβρουάριο του 1990. Μαζί με τα τέκνα της, διέμεινε αρχικώς στο Βέλγιο, στη συνέχεια από τις 5 Δεκεμβρίου 1991 έως την 31η Δεκεμβρίου 1992 στην Ουγγαρία και, τέλος, από την 1η Ιανουαρίου 1993 έως τις 8 Φεβρουαρίου 1993 στο Ηνωμένο Βασίλειο.

18. Από τις 5 Δεκεμβρίου 1987 (ημερομηνία γέννησης του πρώτου τέκνου της) μέχρι τις 8 Φεβρουαρίου 1993 (ημερομηνία επιστροφής της στην Αυστρία), η αναιρεσείουσα αφιέρωσε τον χρόνο της στην ανατροφή των τέκνων της. Κατά το διάστημα αυτό, δεν άσκησε καμία επαγγελματική δραστηριότητα.

19. Μετά την επιστροφή της στην Αυστρία, η αναιρεσείουσα συνέχισε να ασχολείται αποκλειστικά με την ανατροφή των τέκνων της. Εν συνεχεία, συμπλήρωσε πρόσθετες περιόδους μη μισθωτής δραστηριότητας μέχρι τον Οκτώβριο του 2017, οπότε και συνταξιοδοτήθηκε.

20. Με απόφαση της 29ης Δεκεμβρίου 2017, το PVA χορήγησε στην αναιρεσείουσα σύνταξη γήρατος, για τον υπολογισμό της οποίας έλαβε υπόψη 14 μήνες «εξομοιουμένων περιόδων» που αντιστοιχούσαν στον χρόνο τον οποίο αφιέρωσε στην ανατροφή των τέκνων της από τον Ιανουάριο του 1993 έως τον Φεβρουάριο του 1994, στο Ηνωμένο Βασίλειο και την Αυστρία[5].

21. Η αναιρεσείουσα προσέβαλε την απόφαση, ισχυριζόμενη ότι δικαιούνταν υψηλότερη σύνταξη γήρατος, δεδομένου ότι οι περίοδοι τις οποίες αφιέρωσε στην ανατροφή των τέκνων της στο Βέλγιο και την Ουγγαρία, από τις 5 Δεκεμβρίου 1987 έως τις 31 Δεκεμβρίου 1992 (στο εξής: επίδικες περίοδοι ανατροφής τέκνου), θα έπρεπε να έχουν συνυπολογιστεί ως «εξομοιούμενες περίοδοι».

22. Κατά το PVA, η αναιρεσείουσα δεν πληρούσε τα κριτήρια του άρθρου 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 987/2009 όσον αφορά τις προαναφερθείσες περιόδους. Αφενός, η αναιρεσείουσα δεν ασκούσε επαγγελματική δραστηριότητα κατά το διάστημα αμέσως πριν το χρονικό σημείο από το οποίο θα άρχιζαν να συνυπολογίζονται, βάσει του αυστριακού δικαίου, οι επίδικες περίοδοι ανατροφής τέκνου. Αφετέρου, πρόκειται για περιόδους που συμπληρώθηκαν σε κράτη μέλη (ήτοι στο Βέλγιο και την Ουγγαρία) των οποίων η νομοθεσία προέβλεπε ήδη τον συνυπολογισμό περιόδων ανατροφής τέκνου.

23. Το πρωτοβάθμιο δικαστήριο, ήτοι το Arbeits- und Sozialgericht Wien (δικαστήριο διαφορών εργατικού δικαίου και δικαίου κοινωνικής ασφάλισης Βιέννης, Αυστρία), απέρριψε την προσφυγή της αναιρεσείουσας, με το σκεπτικό ότι δεν πληρούνταν οι προϋποθέσεις του άρθρου 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 987/2009. Το Oberlandesgericht (εφετείο Βιέννης, Αυστρία) επικύρωσε την ως άνω απόφαση. Εν συνεχεία, η αναιρεσείουσα άσκησε αναίρεση ενώπιον του Oberster Gerichtshof (Ανωτάτου Δικαστηρίου), με την οποία ζητεί να γίνει δεκτή η προσφυγή της.

24. Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι οι κανονισμοί 883/2004 και 987/2009 έχουν ratione temporis εφαρμογή στην υπό κρίση υπόθεση. Διαπιστώνει επιπλέον ότι, επειδή η αναιρεσείουσα δεν ασκούσε ούτε μισθωτή ούτε μη μισθωτή δραστηριότητα στην Αυστρία κατά το χρονικό σημείο στο οποίο άρχισε να αφιερώνει τον χρόνο της στην ανατροφή των τέκνων της, οι επίδικες περίοδοι ανατροφής τέκνου δεν πληρούν τις προϋποθέσεις του άρθρου 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 987/2009.

25. Παρατηρεί επ' αυτού ότι οι κανονισμοί 883/2004 και 987/2009 δεν έχουν ως αντικείμενο την εναρμόνιση, ούτε καν την προσέγγιση, αλλά μόνο τον συντονισμό των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης των κρατών μελών. Επομένως, άτομα όπως η αναιρεσείουσα δεν μπορούν να

[5] Το PVA διευκρίνισε ενώπιον του Δικαστηρίου ότι, για τον υπολογισμό των δικαιωμάτων σύνταξης της αναιρεσείουσας, έλαβε υπόψη τον χρόνο παραμονής της στο Ηνωμένο Βασίλειο (από την 1η Ιανουαρίου 1993 έως τις 8 Φεβρουαρίου 1993), καθώς η αναιρεσείουσα είχε αρχικώς δηλώσει ότι είχε επιστρέψει στην Αυστρία από τις 31 Δεκεμβρίου 1992. Ως εκ τούτου, το χρονικό αυτό διάστημα συνυπολογίστηκε με τις λοιπές περιόδους ανατροφής τέκνου οι οποίες συμπληρώθηκαν επί αυστριακού εδάφους και δεν περιλαμβάνεται στις «επίδικες περιόδους ανατροφής τέκνου» όπως ορίζονται στο σημείο 21 των παρουσών προτάσεων.

προσδοκούν ότι η μετεγκατάστασή τους από ένα κράτος μέλος σε άλλο δεν θα επηρεάσει την κατάστασή τους σε επίπεδο κοινωνικής ασφάλισης ούτε ότι οι αρμόδιες αρχές του κράτους μέλους στο οποίο άσκησαν επαγγελματική δραστηριότητα θα αντιμετωπίζουν πάντοτε τις περιόδους ανατροφής τέκνου που έχουν συμπληρωθεί σε άλλο ή άλλα κράτη μέλη (εν προκειμένω, στο Βέλγιο και την Ουγγαρία) ως εάν να είχαν συμπληρωθεί στην ημεδαπή.

26. Εντούτοις, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά επίσης ότι οι περιστάσεις της υποθέσεως της κύριας δίκης είναι αντίστοιχες με εκείνες επί των οποίων εκδόθηκε η απόφαση Reichel-Albert[6], στο πλαίσιο της εφαρμογής του κανονισμού 1408/71 (ο οποίος καταργήθηκε και αντικαταστάθηκε από τους κανονισμούς 883/2004 και 987/2009). Σύμφωνα με τη συλλογιστική που ακολούθησε το Δικαστήριο στην προαναφερθείσα απόφαση και σε άλλες προγενέστερες αποφάσεις οι οποίες αφορούσαν επίσης τον κανονισμό 1408/71 (ήτοι τις αποφάσεις Elsen[7] και Kauer[8]), προκειμένου να γίνει δεκτό ότι η αυστριακή νομοθεσία είναι εφαρμοστέα στις επίδικες περιόδους ανατροφής τέκνου, θα αρκούσε να αποδειχθεί η ύπαρξη «αρκούντως στενού συνδέσμου» μεταξύ τέτοιων περιόδων ασφάλισης και των περιόδων ασφάλισης, μισθωτής ή μη μισθωτής δραστηριότητας, οι οποίες συμπληρώθηκαν στην Αυστρία.

27. Το αιτούν δικαστήριο υπογραμμίζει δε ότι, μολονότι η αναιρεσείουσα δεν βρισκόταν στην Αυστρία κατά τον χρόνο γέννησης των τέκνων της, εντούτοις εργάστηκε και συμπλήρωσε περιόδους ασφάλισης, βάσει μισθωτής ή μη μισθωτής δραστηριότητας, αποκλειστικώς στο εν λόγω κράτος μέλος. Περαιτέρω, επισημαίνει ότι, εφόσον ο κανονισμός 1408/71 ίσχυε ακόμη κατά τον χρόνο των επίδικων περιόδων ανατροφής τέκνου, υφίστανται, υπό το πρίσμα της προαναφερθείσας νομολογίας του Δικαστηρίου, σοβαροί λόγοι που συνηγορούν υπέρ της εφαρμογής του κριτηρίου του «αρκούντως στενού συνδέσμου» ως προς τις συγκεκριμένες περιόδους. Σε αντίθετη περίπτωση, η έναρξη ισχύος του άρθρου 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 987/2009 θα συνεπαγόταν επιδείνωση της θέσης της αναιρεσείουσας όσον αφορά τα δικαιώματά της. Αυτή μάλιστα η μεταβολή της νομικής της κατάστασης θα επερχόταν πολλά χρόνια μετά τη συμπλήρωση των επίδικων περιόδων ανατροφής τέκνου.

28. Κατά συνέπεια, το αιτούν δικαστήριο διατηρεί αμφιβολίες ως προς το κατά πόσον το ζήτημα της *ενδεχόμενης εφαρμογής* του αυστριακού δικαίου στις επίδικες περιόδους ανατροφής τέκνου θα πρέπει να κριθεί *αποκλειστικώς* βάσει του άρθρου 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 987/2009. Διερωτάται μήπως, εν προκειμένω, η διάταξη αυτή θίγει τη δικαιολογημένη εμπιστοσύνη που μπορούσε τυχόν να θεμελιώσει η αναιρεσείουσα στη νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με την εφαρμογή του κανονισμού 1408/71.

29. Υπό τις περιστάσεις αυτές, το Oberster Gerichtshof (Ανώτατο Δικαστήριο) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Έχει το άρθρο 44, παράγραφος 2, του κανονισμού [987/2009] την έννοια ότι αντιτίθεται στο να συνυπολογίζονται περίοδοι ανατροφής τέκνου που διανύθηκαν σε άλλα κράτη μέλη από κράτος μέλος αρμόδιο για τη χορήγηση σύνταξης γήρατος, υπό τη νομοθεσία του οποίου [το αιτούν] τη χορήγηση σύνταξης γήρατος [πρόσωπο] άσκησε καθ' όλον τον επαγγελματικό βίο [της ή του], με την εξαίρεση των περιόδων αυτών ανατροφής τέκνου, μισθωτή ή μη μισθωτή δραστηριότητα, εκ μόνου του γεγονότος ότι κατά την ημερομηνία κατά την οποία, δυνάμει

6 Απόφαση της 19ης Ιουλίου 2012 (C-522/10, EU:C:2012:475· στο εξής: απόφαση Reichel-Albert).

7 Απόφαση της 23ης Νοεμβρίου 2000 (C-135/99, EU:C:2000:647· στο εξής: απόφαση Elsen).

8 Απόφαση της 7ης Φεβρουαρίου 2002 (C-28/00, EU:C:2002:82· στο εξής: απόφαση Kauer).

της εν λόγω νομοθεσίας, άρχισε να συνυπολογίζεται η περίοδος ανατροφής τέκνου για το τέκνο αυτό, η αιτούσα τη χορήγηση σύνταξης γήρατος δεν ασκούσε μισθωτή ή μη μισθωτή δραστηριότητα;

Σε περίπτωση αρνητικής απάντησης στο πρώτο ερώτημα:

2) Έχει το άρθρο 44, παράγραφος 2, πρώτη περίοδος, πρώτη ημιπερίοδος, του κανονισμού [987/2009] την έννοια ότι το κράτος μέλος που είναι αρμόδιο δυνάμει του τίτλου ΙΙ του κανονισμού [883/2004] για τον συντονισμό των συστημάτων κοινωνικής ασφάλειας δεν συνυπολογίζει τις περιόδους ανατροφής τέκνου βάσει της νομοθεσίας του γενικώς ή μόνο σε συγκεκριμένη περίπτωση;»

30. Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, χρονολογημένη στις 13 Οκτωβρίου 2020, πρωτοκολλήθηκε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 4 Νοεμβρίου 2020. Γραπτές παρατηρήσεις κατέθεσαν η αναιρεσείουσα, το PVA, η Τσεχική, η Ισπανική και η Αυστριακή Κυβέρνηση καθώς και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

31. Άπαντες, πλην της Τσεχικής Κυβέρνησης, εκπροσωπήθηκαν και κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση της 11ης Νοεμβρίου 2021.

IV. Ανάλυση

32. Δυνάμει του άρθρου 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 987/2009, οι αρμόδιες αρχές κράτους μέλους στο οποίο ένα πρόσωπο έχει ασκήσει μισθωτή ή μη μισθωτή δραστηριότητα (στο εξής: κράτος μέλος Α) οφείλουν, για τον σκοπό της χορήγησης σύνταξης γήρατος, να συνυπολογίζουν τις περιόδους ανατροφής τέκνου που έχει συμπληρώσει το πρόσωπο αυτό σε άλλο κράτος μέλος (στο εξής: κράτος μέλος Β) *ως εάν επρόκειτο για περίοδο ανατροφής τέκνου η οποία είχε συμπληρωθεί στην επικράτειά του*[9], εφόσον συντρέχουν οι ακόλουθες προϋποθέσεις:

– καμία περίοδος ανατροφής τέκνου δεν συνυπολογίζεται δυνάμει της νομοθεσίας του κράτους μέλους Β·

– η νομοθεσία του κράτους μέλους Α είχε προηγουμένως εφαρμογή στο ενδιαφερόμενο πρόσωπο επειδή ασκούσε μισθωτή ή μη μισθωτή δραστηριότητα εκεί· και

– το ενδιαφερόμενο πρόσωπο εξακολουθούσε, λόγω της προαναφερθείσας δραστηριότητας, να υπάγεται στη νομοθεσία του κράτους μέλους Α κατά την ημερομηνία κατά την οποία, δυνάμει της νομοθεσίας του κράτους μέλους Α, έπρεπε να αρχίσει να συνυπολογίζεται η περίοδος ανατροφής τέκνου για το τέκνο αυτό[10].

33. Με τα ερωτήματά του, τα οποία θα εξετάσω διαδοχικά, το αιτούν δικαστήριο ζητεί από το Δικαστήριο να αποσαφηνίσει το καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής της ως άνω διατάξεως, από δύο απόψεις.

[9] Το άρθρο 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 987/2009 απηχεί τη γενική αρχή της ίσης μεταχείρισης, στην κωδικοποίηση της οποίας αποσκοπεί το άρθρο 5 του κανονισμού 883/2004 (πρβλ., επίσης, αιτιολογική σκέψη 5 του τελευταίου αυτού κανονισμού).

[10] Σημειώνω, παρεμπιπτόντως, ότι το άρθρο 44, παράγραφος 3, του κανονισμού 987/2009 καθιστά σαφές ότι η υποχρέωση η οποία προβλέπεται στην παράγραφο 2 του ίδιου άρθρου δεν ισχύει στην περίπτωση που ο ενδιαφερόμενος υπαγόταν ήδη ή υπάγεται πλέον στη νομοθεσία *άλλου* κράτους μέλους λόγω της ασκήσεως μισθωτής ή μη μισθωτής δραστηριότητας.

34. Πρώτον, διερωτάται, κατ' ουσίαν, αν η νομολογιακή λύση την οποία είχε υιοθετήσει το Δικαστήριο με την προγενέστερη νομολογία του (ειδικότερα δε με την απόφαση Reichel-Albert) εξακολουθεί να έχει εφαρμογή στο πλαίσιο της εφαρμογής του άρθρου 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 987/2009, οπότε, ακόμη και σε περίπτωση που δεν πληρούται η τρίτη των ως άνω προϋποθέσεων, οι αρμόδιες αρχές του κράτους μέλους Α υποχρεούνται, εφόσον υφίσταται «αρκούντως στενός σύνδεσμος» μεταξύ των οικείων περιόδων μισθωτής ή μη μισθωτής δραστηριότητας που συμπληρώθηκαν στο κράτος μέλος Α, αφενός, και των περιόδων ανατροφής τέκνου που συμπληρώθηκαν στο κράτος μέλος Β, αφετέρου, να εφαρμόσουν την εθνική τους νομοθεσία στις τελευταίες αυτές περιόδους.

35. Ειδικότερα, ζητεί να διευκρινιστεί αν, και σε ποιον βαθμό, το κριτήριο του «αρκούντως στενού συνδέσμου» που είχε διαμορφωθεί από το Δικαστήριο στο πλαίσιο της εφαρμογής των γενικών κανόνων του κανονισμού 1408/71, ο οποίος δεν περιλάμβανε καμία ειδική διάταξη σχετική με τις περιόδους ανατροφής τέκνου, εξακολουθεί να ασκεί επιρροή, δεδομένου ότι το άρθρο 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 987/2009 ρυθμίζει ευθέως το ζήτημα του ποιο είναι το κράτος μέλος του οποίου η νομοθεσία τυγχάνει εφαρμογής σε τέτοιες περιόδους. Το ερώτημα ανακύπτει επειδή, στη διαφορά της κύριας δίκης, οι επίδικες περίοδοι ανατροφής τέκνου δεν πληρούν, κατά τα φαινόμενα, την τρίτη προϋπόθεση που θέτει η ως άνω διάταξη, καθώς η αναιρεσείουσα δεν ασκούσε μισθωτή ή μη μισθωτή δραστηριότητα στην Αυστρία κατά την ημερομηνία κατά την οποία θα άρχιζαν, δυνάμει της αυστριακής νομοθεσίας, να συνυπολογίζονται αυτές οι περίοδοι. Ωστόσο, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι οι εν λόγω περίοδοι πληρούν το κριτήριο του «αρκούντως στενού συνδέσμου» που έχει διαμορφώσει το Δικαστήριο με την προγενέστερη νομολογία του.

36. Δεύτερον, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί, όσον αφορά την πρώτη προϋπόθεση που υπενθυμίστηκε στο σημείο 32 των παρουσών προτάσεων, αν το άρθρο 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 987/2009 έχει εφαρμογή μόνο στις περιπτώσεις στις οποίες η νομοθεσία του κράτους μέλους Β δεν προβλέπει, *κατ' αρχήν*, τον συνυπολογισμό των περιόδων ανατροφής τέκνου ή αν εφαρμόζεται και στις περιπτώσεις στις οποίες τούτο προβλέπεται μεν στη νομοθεσία, πλην όμως το κράτος μέλος Β δεν συνυπολογίζει in concreto τον χρόνο ανατροφής των τέκνων. Αν γίνει δεκτή η πρώτη προσέγγιση, τότε στην υπόθεση της κύριας δίκης το αυστριακό δίκαιο *δεν* θα έχει, εν πάση περιπτώσει, εφαρμογή στις επίδικες περιόδους ανατροφής τέκνου αν το βελγικό ή το ουγγρικό δίκαιο περιείχαν διάταξη η οποία επέτρεπε, *κατ' αρχήν*, τον συνυπολογισμό τέτοιων περιόδων. Εντούτοις, βάσει της δεύτερης προσέγγισης, δεν θα αρκούσε απλώς να ελεγχθεί αν υφίστανται τέτοιες νομοθετικές διατάξεις, αλλά θα έπρεπε περαιτέρω να διερευνηθεί το κατά πόσον, στην υπό κρίση υπόθεση, οι επίδικες περίοδοι ανατροφής τέκνου ελήφθησαν *πράγματι* υπόψη από τις αρμόδιες βελγικές ή ουγγρικές αρχές.

Α. Επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος

37. Η ανάλυσή μου σχετικά με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα θα διαρθρωθεί ως εξής. Κατ' αρχάς, θα εστιάσω στο κριτήριο του «αρκούντως στενού συνδέσμου» όπως έχει διαμορφωθεί στη νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με την εφαρμογή του κανονισμού 1408/71 (υπό 1). Εν συνεχεία, θα εξηγήσω γιατί θεωρώ ότι το ως άνω κριτήριο είναι πλέον παρωχημένο υπό το πρίσμα των κανονισμών 883/2004 και 987/2009, ειδικότερα δε λόγω της εφαρμογής του άρθρου 44, παράγραφος 2, του τελευταίου κανονισμού (υπό 2). Τέλος, θα διατυπώσω μερικές σύντομες παρατηρήσεις σχετικές με τους λόγους για τους οποίους φρονώ ότι η αναιρεσείουσα δεν μπορεί να έχει δικαιολογημένη εμπιστοσύνη ότι η προγενέστερη νομολογία του Δικαστηρίου θα εφαρμοστεί στην περίπτωσή της (υπό 3).

1. Τι ίσχυε στο παρελθόν: η νομολογία του Δικαστηρίου στις υποθέσεις Elsen, Kauer και Reichel-Albert, καθώς και το κριτήριο του «αρκούντως στενού συνδέσμου»

38. Πριν από την έναρξη ισχύος των κανονισμών 883/2004 και 987/2009 η νομολογία του Δικαστηρίου, όπως την αντιλαμβάνομαι, στηριζόταν σε μια προσέγγιση δύο σταδίων, η οποία βασιζόταν:

– στο ότι, υπό το πρίσμα των γενικών κριτηρίων του άρθρου 13, παράγραφος 2, του κανονισμού 1408/71, η νομοθεσία του κράτους μέλους Α είχε εφαρμογή στις περιόδους ανατροφής τέκνου οι οποίες συμπληρώθηκαν στο κράτος μέλος Β, εφόσον υπήρχε «στενός σύνδεσμος» ή «αρκούντως στενός σύνδεσμος» μεταξύ αυτών των περιόδων και των περιόδων άσκησης επαγγελματικής δραστηριότητας που συμπληρώθηκαν στο κράτος μέλος Α (πρώτο στάδιο)· και

– στην υποχρέωση, η οποία απέρρεε από το πρωτογενές δίκαιο της Ένωσης, να αντιμετωπίζονται οι περίοδοι ανατροφής τέκνου οι οποίες συμπληρώθηκαν στο κράτος μέλος Β ως εάν να είχαν συμπληρωθεί στο κράτος μέλος Α (ήτοι, την υποχρέωση εξομοίωσης των σχετικών περιόδων) (δεύτερο στάδιο).

39. Η ως άνω προσέγγιση δύο σταδίων χαράχθηκε για πρώτη φορά με την απόφαση Elsen, σε μια υπόθεση που αφορούσε την ανατροφή τέκνου στη Γαλλία, ενώ η γονέας η οποία ήταν υπεύθυνη για την ανατροφή του εργαζόταν μέχρι τη γέννησή του καθώς και μετά την άδεια μητρότητας ως μεθοριακή εργαζομένη στη Γερμανία, όπου υπαγόταν σε σύστημα υποχρεωτικής ασφάλισης. Με την απόφαση εκείνη, το Δικαστήριο έκρινε ότι η γερμανική κοινωνικοασφαλιστική νομοθεσία είχε εφαρμογή στην περίπτωση της U. Elsen, δεδομένου ότι μπορούσε να στοιχειοθετηθεί στενός σύνδεσμος μεταξύ των περιόδων ανατροφής τέκνου τις οποίες είχε συμπληρώσει στη Γαλλία και των περιόδων ασφάλισης τις οποίες είχε συμπληρώσει στη Γερμανία, δυνάμει της επαγγελματικής της δραστηριότητας στο τελευταίο αυτό κράτος μέλος (πρώτο στάδιο)[11]. Κατόπιν, το Δικαστήριο εξέτασε αν η γερμανική νομοθεσία ήταν συμβατή με το δίκαιο της Ένωσης (και ειδικότερα με τις σχετικές διατάξεις της Συνθήκης), δεδομένου ότι έθετε προϋπόθεση για την αναγνώριση δικαιώματος σε σύνταξη γήρατος, υπό την έννοια ότι απαιτούσε, κατ' ουσίαν, η ανατροφή των τέκνων να πραγματοποιήθηκε ή να μπορούσε να θεωρηθεί ότι πραγματοποιήθηκε στη Γερμανία (δεύτερο στάδιο)[12].

40. Στο πλαίσιο του πρώτου σταδίου, το Δικαστήριο παρατήρησε ότι, κατ' εφαρμογήν των γενικών κριτηρίων του άρθρου 13, παράγραφος 2, στοιχεία α' και β', του κανονισμού 1408/71, το πρόσωπο που ασκούσε μισθωτή ή μη μισθωτή δραστηριότητα στο έδαφος ενός κράτους μέλους υπαγόταν στη κοινωνικοασφαλιστική νομοθεσία του, ακόμη και αν κατοικούσε στο έδαφος άλλου κράτους μέλους[13]. Στην υπόθεση εκείνη, η U. Elsen δεν μπορούσε να θεωρηθεί ότι ασκούσε «μισθωτή» δραστηριότητα, κατά την έννοια της ως άνω διατάξεως, όσο είχαν διαρκέσει οι περίοδοι τις οποίες αφιέρωσε στην ανατροφή των τέκνων της στη Γαλλία. Εντούτοις, το Δικαστήριο έκρινε ότι, δεδομένου ότι υπήρχε «στενός σύνδεσμος» μεταξύ των εν λόγω περιόδων και των κρίσιμων περιόδων απασχόλησης της U. Elsen στη Γερμανία, δεν μπορούσε να θεωρηθεί ότι η U. Elsen είχε παύσει κάθε «επαγγελματική δραστηριότητα» και ότι, ως εκ τούτου, υπαγόταν στη νομοθεσία του κράτους μέλους κατοικίας (Γαλλία). Κατά συνέπεια, το γερμανικό δίκαιο είχε εφαρμογή στις επίδικες περιόδους ανατροφής τέκνου[14].

[11] Στις σκέψεις 26 και 27 της προαναφερθείσας αποφάσεως.

[12] Στις σκέψεις 29 επ.

[13] Όπ.π. (σκέψη 25).

[14] Όπ.π. (σκέψη 26).

41. Παρόμοια συλλογιστική ακολουθήθηκε και στην απόφαση Kauer. Στην υπόθεση εκείνη, η ενάγουσα ήταν Αυστριακή υπήκοος της οποίας τα τρία τέκνα γεννήθηκαν στην Αυστρία. Το 1970 είχε εγκατασταθεί στο Βέλγιο, όπου είχε ασχοληθεί αποκλειστικώς με τη φροντίδα των τέκνων της. Είχε επανέλθει στην εργασία της τον Σεπτέμβριο του 1975, αφότου επέστρεψε στην Αυστρία. Το Δικαστήριο έκρινε ότι από την απόφαση Elsen προέκυπτε σαφώς ότι, όταν ένα πρόσωπο, όπως η L. Kauer, είχε εργαστεί αποκλειστικώς σε ένα κράτος μέλος (Αυστρία) και υπαγόταν στη νομοθεσία του κράτους αυτού κατά τον χρόνο γέννησης των τέκνων, τούτο σήμαινε ότι υφίστατο «αρκούντως στενός σύνδεσμος» μεταξύ των περιόδων ανατροφής και των περιόδων ασφάλισης δυνάμει της άσκησης επαγγελματικής δραστηριότητας εντός του ίδιου κράτους [15]. Επομένως, όσον αφορά το πρώτο στάδιο, για το οποίο έγινε λόγος στο σημείο 38 των παρουσών προτάσεων, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι το αυστριακό δίκαιο είχε εφαρμογή στις περιόδους ανατροφής τέκνου που συμπληρώθηκαν από την L. Kauer στο Βέλγιο.

42. Εκτιμώ ότι, σε αμφότερες τις περιπτώσεις, το Δικαστήριο στήριξε το συμπέρασμά του αναφορικά με το πρώτο στάδιο, δηλαδή ότι η νομοθεσία που έπρεπε να εφαρμοστεί στις υπό εξέταση περιόδους ανατροφής τέκνου ήταν εκείνη του κράτους μέλους Α (κράτος μέλος απασχόλησης), στο γεγονός ότι η ενδιαφερομένη ασκούσε επαγγελματική δραστηριότητα στο συγκεκριμένο κράτος μέλος ή υπαγόταν άλλως στη νομοθεσία του λόγω του ότι είχε ήδη ασκήσει εκεί επαγγελματική δραστηριότητα *κατά τον* χρόνο της γέννησης του τέκνου και της έναρξης της περιόδου ή των περιόδων ανατροφής τέκνου. Κατά τη γνώμη μου, αυτό ακριβώς το γεγονός έδωσε στο Δικαστήριο τη δυνατότητα να συναγάγει την ύπαρξη «στενού συνδέσμου» (υπόθεση Elsen) ή «αρκούντως στενού συνδέσμου» (υπόθεση Kauer) μεταξύ των σχετικών περιόδων ασφάλισης που συμπληρώθηκαν στο κράτος μέλος Α και των περιόδων ανατροφής τέκνου που συμπληρώθηκαν στο κράτος μέλος Β [16].

43. Στην υπόθεση Reichel-Albert, το πραγματικό πλαίσιο ήταν διαφορετικό. Στην υπόθεση εκείνη, η γονέας η οποία είχε αναλάβει την ανατροφή των τέκνων δεν υπαγόταν στη νομοθεσία του κράτους μέλους Α κατά τον χρόνο γέννησης του τέκνου (ή έστω αμέσως πριν το χρονικό αυτό σημείο). Η προσφεύγουσα της κύριας δίκης ήταν Γερμανίδα υπήκοος η οποία, όπως και οι ενδιαφερόμενες στις υποθέσεις Elsen και Kauer αντίστοιχα, είχε ασκήσει επαγγελματική δραστηριότητα αποκλειστικώς σε ένα κράτος μέλος (ήτοι στη Γερμανία) πριν τη μετεγκατάστασή της σε άλλο κράτος μέλος (Βέλγιο). Εντούτοις, εν αντιθέσει προς ό,τι συνέβαινε στις άλλες δύο υποθέσεις, κατοικούσε ήδη στο Βέλγιο μερικούς μήνες πριν από τη γέννηση του πρώτου τέκνου της. Στη συνέχεια, ασχολήθηκε επί πολλά έτη με την ανατροφή των τέκνων της στο Βέλγιο χωρίς να εργάζεται, πριν επιστρέψει στη Γερμανία όπου και άρχισε να εργάζεται [17].

44. Στηριζόμενο στο κριτήριο του «αρκούντως στενού συνδέσμου» το οποίο είχε εφαρμόσει στις αποφάσεις Elsen και Kauer, το Δικαστήριο έκρινε ότι η γερμανική νομοθεσία ήταν εφαρμοστέα στην περίπτωση της D. Reichel-Albert, μολονότι οι περίοδοι κατά τις οποίες υπαγόταν στη νομοθεσία αυτή δυνάμει της επαγγελματικής της δραστηριότητας στη Γερμανία δεν είχαν συμπληρωθεί αμέσως πριν τη γέννηση του πρώτου τέκνου της στο Βέλγιο. Εκτιμώ ότι δύο στοιχεία άσκησαν επιρροή στην κρίση του Δικαστηρίου. Πρώτον, η D. Reichel-Albert είχε εργαστεί και καταβάλει εισφορές σε ένα και μόνο κράτος μέλος (Γερμανία), τόσο πριν όσο και

[15] Βλ. απόφαση Kauer (σκέψεις 32 επ.).

[16] Αξίζει ίσως να σημειωθεί ότι, στην υπόθεση Kauer, η ενάγουσα είχε παύσει να εργάζεται και είχε καταστεί άνεργη στην Αυστρία λίγο πριν από τη γέννηση των τέκνων της. Φρονώ ότι ο λόγος για τον οποίο το Δικαστήριο συνήγαγε το συμπέρασμα ότι η L. Kauer εξακολουθούσε, εντούτοις, να υπάγεται στη νομοθεσία του εν λόγω κράτους μέλους κατά τις περιόδους ανατροφής των τέκνων της στο Βέλγιο έγκειται στο ότι η τελευταία εγκαταστάθηκε εκεί μετά τη γέννηση του τελευταίου τέκνου της.

[17] Η απόφαση Reichel-Albert εκδόθηκε αφότου τέθηκε σε ισχύ το άρθρο 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 987/2009, ωστόσο το Δικαστήριο έκρινε ότι εφαρμοστέο ratione temporis στα επίδικα πραγματικά περιστατικά ήταν η προϊσχύουσα ρύθμιση για τον συντονισμό των συστημάτων κοινωνικής ασφάλειας, ήτοι ο κανονισμός 1408/71 και όχι οι κανονισμοί 883/2004 και 987/2009.

μετά από την προσωρινή της μετοίκηση σε άλλο κράτος μέλος (Βέλγιο), στο οποίο ουδέποτε εργάστηκε[18]. Δεύτερον, η D. Reichel-Albert μετακόμισε στο Βέλγιο για λόγους αυστηρά οικογενειακούς[19] και απευθείας από τη Γερμανία, όπου ασκούσε μισθωτή δραστηριότητα μέχρι και έναν μήνα πριν μετακομίσει.

45. Όπως επισήμανα στο σημείο 38 των παρουσών προτάσεων, το πραγματικό πλαίσιο και των τριών υποθέσεων που προαναφέρθηκαν συνδεόταν με την εφαρμογή του κανονισμού 1408/71. Ο εν λόγω κανονισμός προέβλεπε, στο άρθρο 13, παράγραφος 2, γενικούς κανόνες για την επίλυση ζητημάτων σύγκρουσης δικαίων στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης, ωστόσο δεν περιείχε καμία διάταξη σχετική με τις περιόδους ανατροφής τέκνου. Δεδομένου του νομοθετικού αυτού κενού, το Δικαστήριο έκρινε (κατά το πρώτο στάδιο, για το οποίο έγινε λόγος στο σημείο 38 των παρουσών προτάσεων) ότι οι περίοδοι ανατροφής τέκνου που συμπληρώθηκαν σε κράτος μέλος διαφορετικό από το κράτος μέλος στο οποίο εργάστηκε το ενδιαφερόμενο πρόσωπο θα διέπονταν από το δίκαιο του κράτους μέλους απασχόλησης, αρκεί να εμφάνιζαν, κατ' ουσίαν, «αρκούντως στενό σύνδεσμο» με τις περιόδους επαγγελματικής δραστηριότητας οι οποίες λογίζονταν ως «περίοδοι ασφάλισης» και είχαν συμπληρωθεί στο κράτος μέλος απασχόλησης.

46. Το Δικαστήριο παρέπεμψε στις διατάξεις της Συνθήκης σχετικά με την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων και των πολιτών και στράφηκε στο δύσκολο ζήτημα της συμβατότητας με το πρωτογενές δίκαιο της Ένωσης (δεύτερο στάδιο) μόνον αφού είχε διατυπώσει την ανωτέρω κρίση. Εν είδει παραδείγματος, στην υπόθεση Reichel-Albert, το Δικαστήριο πρώτα κατέληξε στο συμπέρασμα ότι υπήρχε «αρκούντως στενός σύνδεσμος» μεταξύ των επίδικων περιόδων ανατροφής τέκνων στην αλλοδαπή και των περιόδων άσκησης επαγγελματικής δραστηριότητας τις οποίες είχε συμπληρώσει η προσφεύγουσα, όπερ σήμαινε ότι το γερμανικό δίκαιο *είχε εφαρμογή* στις περιόδους ανατροφής τέκνων στην αλλοδαπή (πρώτο στάδιο), και ύστερα μόνον προχώρησε στη διαπίστωση ότι η νομοθεσία αυτή ήταν ασυμβίβαστη με το άρθρο 21 ΣΛΕΕ (δεύτερο στάδιο), δεδομένου ότι, κατά την εκτίμησή του, η D. Reichel-Albert, μολονότι ουδέποτε άσκησε μισθωτή ή μη μισθωτή δραστηριότητα στο Βέλγιο, θα ετύγχανε λιγότερο ευνοϊκής μεταχείρισης από εκείνη την οποία θα είχε σε περίπτωση που δεν είχε ασκήσει το κατοχυρωμένο στις Συνθήκες δικαίωμά της ελεύθερης κυκλοφορίας[20].

47. Αφού εξέθεσα συνοπτικώς τη νομολογία του Δικαστηρίου σε σχέση με τον κανονισμό 1408/71, θα εστιάσω τώρα στο παρόν και θα εξηγήσω τους λόγους για τους οποίους, κατά τη γνώμη μου, το κριτήριο του «αρκούντως στενού συνδέσμου» είναι παρωχημένο στο πλαίσιο μιας διαφοράς όπως αυτή της κύριας δίκης, στην οποία έχει εφαρμογή το άρθρο 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 987/2009.

2. Τι ισχύει σήμερα: το άρθρο 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 987/2009 και οι λόγοι για τους οποίους το κριτήριο του «αρκούντως στενού συνδέσμου» είναι παρωχημένο

48. Λαμβανομένης υπόψη της χρονολογικής σειράς των επίμαχων στην κύρια δίκη πραγματικών περιστατικών όπως εκτίθενται στα σημεία 16 έως 20 των παρουσών προτάσεων, καθώς και της ημερομηνίας έναρξης ισχύος του κανονισμού 987/2009, είναι προφανές, κατ' εμέ, ότι αυτός είναι

18 Βλ. απόφαση Reichel-Albert (σκέψη 35).

19 Όπ.π.

20 Όπ.π. (σκέψεις 40 έως 42).

ο κανονισμός που έχει ratione temporis εφαρμογή εν προκειμένω [21]. Τούτο δεν αμφισβητείται ούτε από το αιτούν δικαστήριο ούτε από τους διαδίκους της κύριας δίκης και τους λοιπούς μετέχοντες στη διαδικασία. Κατά συνέπεια, η υπό κρίση υπόθεση διαφέρει από τις υποθέσεις επί των οποίων εκδόθηκαν οι αποφάσεις Elsen, Kauer και Reichel-Albert, τουλάχιστον στο μέτρο που, στις υποθέσεις εκείνες, η δίκη ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων δεν ενέπιπτε καν στο χρονικό πεδίο εφαρμογής του ως άνω κανονισμού [22].

49. Οι διάδικοι της κύριας δίκης και οι λοιποί μετέχοντες στη διαδικασία συμφωνούν επίσης ως προς το ότι, στο πλαίσιο της κύριας δίκης, η αναιρεσείουσα δεν μπορεί να επικαλεστεί το άρθρο 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 987/2009, δεδομένου ότι δεν ασκούσε ούτε μισθωτή ούτε μη μισθωτή δραστηριότητα στην Αυστρία κατά την ημερομηνία κατά την οποία, δυνάμει του αυστριακού δικαίου, θα άρχιζαν να συνυπολογίζονται οι επίδικες περίοδοι ανατροφής τέκνου. Όπως προεκτέθηκε στο σημείο 32 των παρουσών προτάσεων, η τρίτη προϋπόθεση του άρθρου 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 987/2009 είναι να μπορεί το ενδιαφερόμενο πρόσωπο να θεωρηθεί ακόμη ότι «ασκεί» επαγγελματική δραστηριότητα στο κράτος μέλος Α (Αυστρία) κατά την ημερομηνία κατά την οποία, δυνάμει της νομοθεσίας του εν λόγω κράτους μέλους, θα άρχιζε να συνυπολογίζεται η επίδικη περίοδος ανατροφής τέκνου όσον αφορά το τέκνο αυτό. Κατά το αυστριακό δίκαιο, η ημερομηνία αυτή είναι η 1η Ιανουαρίου 1988 [23]. Κατά τον χρόνο εκείνο, η αναιρεσείουσα βρισκόταν ήδη εκτός Αυστρίας για περισσότερο από ένα έτος και είχε αρχίσει άλλες σπουδές στο Ηνωμένο Βασίλειο πριν εγκατασταθεί στο Βέλγιο, όπου γεννήθηκαν αμφότερα τα τέκνα της.

50. Το αιτούν δικαστήριο σημειώνει ότι τα πραγματικά περιστατικά της κύριας δίκης είναι παρόμοια με της υποθέσεως Reichel-Albert, υπό την έννοια ότι, και σε εκείνη την υπόθεση, η περίοδος κατά την οποία η προσφεύγουσα είχε υπαχθεί στη νομοθεσία του κράτους μέλους Α δυνάμει της επαγγελματικής δραστηριότητάς της σε αυτό δεν ήταν το χρονικό διάστημα αμέσως πριν τη γέννηση των τέκνων της. Επομένως, ζητεί να διευκρινιστεί αν η νομολογιακή λύση που δόθηκε στην υπόθεση Reichel-Albert μπορεί να εφαρμοστεί και στην υπό κρίση υπόθεση. Εκτιμά ότι, σε περίπτωση που κριθεί ότι χωρεί εφαρμογή της συγκεκριμένης λύσης, η αναιρεσείουσα δικαιούται να συνυπολογιστούν υπέρ της οι περίοδοι ανατροφής τέκνου τις οποίες συμπλήρωσε στο Βέλγιο και την Ουγγαρία.

51. Επισημαίνω ότι ενώπιον του Δικαστηρίου διατυπώθηκαν δύο διαφορετικές απόψεις επί του ζητήματος.

52. Από τη μία πλευρά, η αναιρεσείουσα, υποστηριζόμενη ως προς το σημείο αυτό από την Επιτροπή και την Τσεχική Κυβέρνηση, ισχυρίζεται ότι το Δικαστήριο δεσμεύεται από το σκεπτικό της αποφάσεως Reichel-Albert και, ως εκ τούτου, σε υποθέσεις με παρόμοιο ιστορικό, εξακολουθεί να ισχύει ότι η κρίση σε σχέση με τις περιόδους ανατροφής τέκνου οι οποίες έχουν συμπληρωθεί στην αλλοδαπή και δεν εμπίπτουν στο *καθ' ύλην* πεδίο εφαρμογής του άρθρου 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 987/2009 (καίτοι εμπίπτουν στο *χρονικό* πεδίο εφαρμογής του εν λόγω κανονισμού) θα πρέπει να βασίζεται στο άρθρο 21 ΣΛΕΕ και στο κριτήριο του «αρκούντως

[21] Όπως υπενθύμισε το Δικαστήριο στην απόφαση Reichel-Albert (σκέψεις 25 και 26), με το άρθρο 97 του κανονισμού 987/2009 ο νομοθέτης της Ένωσης όρισε ως ημερομηνία έναρξης της ισχύος του εν λόγω κανονισμού την 1η Μαΐου 2010. Στο πλαίσιο της διαφοράς της κύριας δίκης, η προσβαλλόμενη από την αναιρεσείουσα απόφαση εκδόθηκε από το PVA στις 29 Δεκεμβρίου 2017, ήτοι πολύ μετά την έναρξη ισχύος του κανονισμού 987/2009. Ο ίδιος αυτός κανονισμός ίσχυε ήδη όταν η αναιρεσείουσα υπέβαλε στο PVA αίτηση για τη χορήγηση σύνταξης γήρατος.

[22] Βλ., για παράδειγμα, απόφαση Reichel-Albert (σκέψεις 27 και 28).

[23] Το PVA διευκρίνισε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ότι, δυνάμει του άρθρου 231, παράγραφος 3, του ASVG, οι περίοδοι ανατροφής τέκνου αρχίζουν να συνυπολογίζονται από τον πρώτο πλήρη ημερολογιακό μήνα μετά την ημερομηνία πλήρωσης των προϋποθέσεων των άρθρων 227a ή 228a της επίμαχης νομοθεσίας. Από τη δικογραφία προκύπτει ότι η αναιρεσείουσα γέννησε το πρώτο τέκνο της τον Δεκέμβριο του 1987.

στενού συνδέσμου». Σε αντίθετη περίπτωση, οι αιτούντες σύνταξη γήρατος θα ετύγχαναν, λόγω του άρθρου 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 987/2009, λιγότερο ευνοϊκής μεταχείρισης σε σύγκριση με εκείνη που θα είχαν πριν από την έναρξη ισχύος του κανονισμού αυτού. Στο πλαίσιο της υποθέσεως της κύριας δίκης, η αναιρεσείουσα θα περιερχόταν σε οικονομικώς χειρότερη κατάσταση για τον λόγο και μόνον ότι αποφάσισε να αναθρέψει τα τέκνα της σε κράτος μέλος διαφορετικό από την Αυστρία. Πράγματι, αν είχε παραμείνει στην Αυστρία, το PVA θα όφειλε, βάσει της αυστριακής νομοθεσίας, να συνυπολογίσει τις επίδικες περιόδους στο σύνολό τους.

53. Από την άλλη πλευρά, το PVA και η Αυστριακή και η Ισπανική Κυβέρνηση υποστηρίζουν, κατ' ουσίαν, ότι το νομολογιακό κριτήριο το οποίο καθιερώθηκε με την απόφαση Reichel-Albert και στηρίζεται στην ύπαρξη «στενού συνδέσμου» ή «αρκούντως στενού συνδέσμου» μεταξύ των περιόδων άσκησης επαγγελματικής δραστηριότητας που συμπληρώθηκαν στο κράτος μέλος Α και των περιόδων ανατροφής τέκνου που συμπληρώθηκαν στο κράτος μέλος Β, έχει αντικατασταθεί από τα κριτήρια του άρθρου 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 987/2009, και επομένως το Δικαστήριο δεν δύναται πλέον να το εφαρμόσει.

54. Προσωπικά, συντάσσομαι με τη δεύτερη αυτή άποψη.

55. Πρώτον, θα ήθελα εισαγωγικώς να υπενθυμίσω ότι, όσον αφορά τον συνυπολογισμό των περιόδων ανατροφής τέκνου που συμπληρώνονται στην αλλοδαπή, το άρθρο 21 ΣΛΕΕ, ερμηνευόμενο σύμφωνα με την προεκτεθείσα νομολογία του Δικαστηρίου, επιβάλλει στο κράτος μέλος του οποίου η νομοθεσία κρίνεται εφαρμοστέα σε συγκεκριμένη περίπτωση προσώπου που άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας και αποφάσισε να αναθρέψει το τέκνο ή τα τέκνα του σε άλλο κράτος μέλος την υποχρέωση να αντιμετωπίσει την κατάσταση αυτή ως εάν είχε λάβει χώρα στην ημεδαπή [24].

56. Κατά τη γνώμη μου, το άρθρο 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 987/2009 δεν αλλάζει τίποτε ως προς τον ανωτέρω κανόνα. Οι προϋποθέσεις της εν λόγω διατάξεως περιορίζουν *μόνον* το είδος των καταστάσεων στις οποίες μπορεί να κριθεί εφαρμοστέα η νομοθεσία του κράτους μέλους Α επί συγκεκριμένης περίπτωσης ανατροφής τέκνου στην αλλοδαπή [25], αλλά ουδόλως επηρεάζουν τις υποχρεώσεις που υπέχει το κράτος μέλος Α, εφόσον κριθεί ότι το δίκαιό του τυγχάνει εφαρμογής στην εκάστοτε περίπτωση. Επομένως, αξίζει να επισημανθεί ότι, μολονότι τα δύο στάδια για τα οποία έγινε λόγος στο σημείο 38 των παρουσών προτάσεων προβλέπονται πλέον στο πλαίσιο μίας και μόνον νομοθετικής διατάξεως, εντούτοις η υποχρέωση που απορρέει από τη διάταξη αυτή εξακολουθεί να είναι διττή: i) το κράτος μέλος Α οφείλει να εφαρμόζει τη νομοθεσία του στις περιόδους ανατροφής τέκνου οι οποίες έχουν συμπληρωθεί στο κράτος μέλος Β, εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις του άρθρου 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 987/2009 και ii) όταν συντρέχει τέτοια περίπτωση και τυγχάνει εφαρμογής η νομοθεσία του κράτους μέλους Α, το τελευταίο οφείλει να αντιμετωπίζει τις επίμαχες περιόδους ως εάν είχαν συμπληρωθεί στην ημεδαπή.

57. Οι ως άνω παρατηρήσεις αναδεικνύουν ποιο είναι το πραγματικό πρόβλημα στην υπό κρίση υπόθεση. Το πρόβλημα δεν είναι ότι η αναιρεσείουσα κινδυνεύει να τύχει λιγότερο ευνοϊκής μεταχείρισης δυνάμει της αυστριακής νομοθεσίας για τον λόγο και μόνον ότι έζησε σε δύο άλλα κράτη μέλη κατά τον χρόνο ανατροφής των τέκνων της (προφανώς, βάσει του άρθρου 44,

[24] Πράγματι, τούτο προκύπτει σαφώς από τις μνημονευθείσες αποφάσεις Elsen (σκέψεις 33 έως 36), Kauer (σκέψεις 43 και 44) και Reichel-Albert (σκέψεις 38 έως 44).

[25] Σε αντιδιαστολή προς τις περιπτώσεις που διέπονταν από το κριτήριο του «αρκούντως στενού συνδέσμου» στο οποίο στηριζόταν το Δικαστήριο στο πλαίσιο της εφαρμογής του κανονισμού 1408/71.

παράγραφος 2, του κανονισμού 987/2009, τέτοιος κίνδυνος δεν υφίσταται)[26]. Αντιθέτως, το πρόβλημα είναι ότι η τελευταία διάταξη καθορίζει τις προϋποθέσεις βάσει των οποίων περιορίζεται η *ενδεχόμενη εφαρμογή* της αυστριακής νομοθεσίας στην περίπτωση της αναιρεσείουσας κατά τρόπο στενότερο σε σχέση με το νομολογιακό κριτήριο που είχε καθιερωθεί με την απόφαση Reichel-Albert.

58. Δεύτερον, καθίσταται σαφές ότι, αν το δίκαιο της Ένωσης επέβαλλε στα κράτη μέλη, όσον αφορά την εφαρμογή της νομοθεσίας τους στις περιόδους ανατροφής τέκνου στην αλλοδαπή, υποχρεώσεις ευρύτερες από τις υποχρεώσεις τις οποίες επιβάλλει ήδη το άρθρο 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 987/2009, τότε οι απαιτήσεις που θέτει η διάταξη αυτή θα ισοδυναμούσαν απλώς με ένα σύνολο περιστάσεων υπό τις οποίες το κράτος μέλος Α θα όφειλε να εφαρμόσει τη νομοθεσία του στις περιόδους ανατροφής τέκνου που συμπληρώθηκαν στο κράτος μέλος Β.

59. Ομολογώ ότι θα έκλινα περισσότερο προς μια τέτοια ερμηνεία του άρθρου 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 987/2009 αν το *γράμμα* του χαρακτηριζόταν *τουλάχιστον από κάποια ασάφεια ή αοριστία*. Εντούτοις, η διατύπωση της διατάξεως δεν αφήνει το παραμικρό περιθώριο ερμηνείας της υπό την έννοια ότι το δίκαιο της Ένωσης θα μπορούσε να επιβάλλει τέτοιες πρόσθετες υποχρεώσεις στο κράτος μέλος στο οποίο ο αιτών ή η αιτούσα τη χορήγηση σύνταξης γήρατος άσκησε μισθωτή ή μη μισθωτή δραστηριότητα. Όπως επισήμανα στο σημείο 45 των παρουσών προτάσεων, το Δικαστήριο διατύπωσε το κριτήριο του «αρκούντως στενού συνδέσμου» με γνώμονα τα γενικά κριτήρια του κανονισμού 1408/71 και όχι το ίδιο το άρθρο 21 ΣΛΕΕ (το οποίο, στις αποφάσεις Elsen, Kauer και Reichel-Albert, χρησίμευσε ως βάση προς θεμελίωση, στο πλαίσιο του δευτέρου σταδίου, της υποχρέωσης του κράτους μέλους Α να αντιμετωπίζει τις περιόδους ανατροφής τέκνου στην αλλοδαπή ως εάν είχαν συμπληρωθεί στην ημεδαπή)[27]. Δεδομένου ότι ο κανονισμός εκείνος καταργήθηκε και αντικαταστάθηκε από τον κανονισμό 883/2004 και από τον κανονισμό 987/2009, του οποίου το άρθρο 44, παράγραφος 2, αφορά ειδικώς το συγκεκριμένο ζήτημα, μπορεί να συναχθεί αβίαστα το συμπέρασμα ότι οι κανόνες που περιέχονται στην εν λόγω διάταξη υπερισχύουν έναντι οποιουδήποτε παλαιότερου νομολογιακού καθορισμού των προϋποθέσεων υπό τις οποίες η νομοθεσία του κράτους μέλους Α ενδέχεται να καταστεί εφαρμοστέα στις περιόδους ανατροφής τέκνου που συμπληρώθηκαν στο κράτος μέλος Β.

60. Ασφαλώς, το ζήτημα δεν θεωρείται και δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί λήξαν, καθώς θα πρέπει περαιτέρω να διερευνηθεί ποια ήταν βούληση του νομοθέτη κατά τη θέσπιση του άρθρου 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 987/2009 καθώς και κατά πόσον οι όλες περιστάσεις της *θέσπισης* της συγκεκριμένης διατάξεως επιβεβαιώνουν την ως άνω ερμηνεία. Σημειώνω επ' αυτού

[26] Υπ' αυτή την έννοια, συμμερίζομαι πλήρως την άποψη της Επιτροπής ότι οι κανονισμοί 883/2004 και 987/2009 θεσπίστηκαν με σκοπό την καθιέρωση ειδικών κανόνων αρμοδιότητας με απώτερο στόχο την προώθηση, και όχι τον περιορισμό, της ελεύθερης κυκλοφορίας των πολιτών της Ένωσης. Αυτό πράγματι ισχύει, και μάλιστα το Δικαστήριο έχει επανειλημμένως τονίσει ότι, ακριβώς προκειμένου να διασφαλιστεί η ελεύθερη κυκλοφορία των μισθωτών και μη μισθωτών εργαζομένων στην Ένωση, τηρουμένης παράλληλα της αρχής της ίσης μεταχείρισής τους από τα διάφορα εθνικά νομοθετικά μέτρα, ο κανονισμός 1408/71 και, στη συνέχεια, ο κανονισμός 883/2004 θέσπισαν ένα σύστημα συντονισμού το οποίο ρυθμίζει, μεταξύ άλλων, ποια νομοθεσία έχει εφαρμογή επί των προσώπων αυτών (βλ. απόφαση της 23ης Ιανουαρίου 2019, Zyla, C-272/17, EU:C:2019:49, σκέψη 37 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[27] Βεβαίως, τούτο επ' ουδενί σημαίνει ότι οι προϋποθέσεις υπό τις οποίες η νομοθεσία κράτους μέλους καθίσταται εφαρμοστέα σε συγκεκριμένη διασυνοριακή περίπτωση κοινωνικής ασφάλισης μπορούν, αυτές καθεαυτές, να επιβάλλουν αδικαιολόγητους περιορισμούς στην ελεύθερη κυκλοφορία των πολιτών της Ένωσης. Εντούτοις, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ότι το άρθρο 21 ΣΛΕΕ, όπως σαφώς ορίζει το πρώτο εδάφιό του, θεμελιώνεται επί της αρχής ότι «[κ]άθε πολίτης της Ένωσης έχει το δικαίωμα να κυκλοφορεί και να διαμένει ελεύθερα στο έδαφος των κρατών μελών, *υπό την επιφύλαξη των περιορισμών και με τις προϋποθέσεις που προβλέπονται στις Συνθήκες και στις διατάξεις που θεσπίζονται για την εφαρμογή τους*» (η υπογράμμιση δική μου). Μολονότι η διάταξη δεν συνιστά ανοικτή πρόσκληση προς τον νομοθέτη να παρέμβει στον βασικό πυρήνα του οικείου δικαιώματος, φρονώ ότι είναι αρκετά σαφές ότι, στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης, ο νομοθέτης μπορεί κάλλιστα, μεταξύ άλλων, να επανακαθορίσει τα νομικά κριτήρια βάσει των οποίων το πρόσωπο που έχει ασκήσει το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας μπορεί να ισχυριστεί ότι το δίκαιο του κράτους μέλους καταγωγής του εξακολουθεί να έχει εφαρμογή στην περίπτωσή του.

ότι από τις προπαρασκευαστικές εργασίες του άρθρου 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 987/2009 προκύπτει ότι η διάταξη αυτή θεσπίστηκε όχι απλώς για να αντικατοπτρίσει τη νομολογία του Δικαστηρίου, και ιδίως τα όσα έκρινε με τις αποφάσεις Elsen και Kauer, αλλά και για να *οριοθετήσει* το πεδίο εφαρμογής της[28]. Επομένως, κατά τη γνώμη μου, μπορεί ευλόγως να υποτεθεί ότι ο νομοθέτης της Ένωσης *επέλεξε συνειδητά* να μην αναφερθεί στο κριτήριο του «στενού συνδέσμου» ή του «αρκούντως στενού συνδέσμου» το οποίο είχε διατυπωθεί από το Δικαστήριο, προκρίνοντας αντ' αυτού την ειδικότερη απαίτηση να εξακολουθεί το ενδιαφερόμενο πρόσωπο να υπάγεται στη νομοθεσία του κράτους μέλους Α, δυνάμει της μισθωτής ή μη μισθωτής δραστηριότητάς του στο εν λόγω κράτος μέλος, κατά την ημερομηνία κατά την οποία η περίοδος ανατροφής τέκνου θα άρχιζε να συνυπολογίζεται βάσει της νομοθεσίας του ίδιου αυτού κράτους μέλους[29].

61. Θα προσέθετα εξάλλου ότι, με διάφορες άλλες διατάξεις των κανονισμών 883/2004 και 987/2009, ο νομοθέτης της Ένωσης δεν επιχειρεί απλώς να αποτυπώσει, αλλά και αποσαφηνίσει (σε ορισμένες δε περιπτώσεις ίσως και να αποκλίνει) από τη νομολογία του Δικαστηρίου η οποία είχε διαμορφωθεί στο πλαίσιο της εφαρμογής του κανονισμού 1408/71[30]. Τούτο συνάγεται, θα έλεγα, από την αιτιολογική σκέψη 3 του κανονισμού 883/2004, η οποία επιβεβαιώνει τη βούληση του νομοθέτη να εκσυγχρονίσει και να απλοποιήσει τις διατάξεις του προϊσχύοντος κανονισμού, δεδομένου ότι ο τελευταίος είχε καταστεί πιο περίπλοκος και μακροσκελής κατόπιν πολυάριθμων τροποποιήσεων και επικαιροποιήσεων που πραγματοποιήθηκαν σε μια προσπάθεια να ληφθούν υπόψη, μεταξύ άλλων, διάφορες αποφάσεις του Δικαστηρίου.

62. Δεδομένου ότι ο κανονισμός 987/2009 είναι μεταγενέστερος των αποφάσεων Elsen και Kauer (όχι όμως και της αποφάσεως Reichel-Albert), ο νομοθέτης θα μπορούσε, εφόσον το επιθυμούσε, να έχει διατυπώσει το άρθρο 44, παράγραφος 2, με τέτοιον τρόπο ώστε να ενσωματώσει πλήρως και σαφώς την ερμηνεία την οποία είχε δώσει το Δικαστήριο με τις πρώτες δύο από τις προαναφερθείσες αποφάσεις. Εντούτοις, επέλεξε να μην το πράξει. Υπό τις συνθήκες αυτές, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η έλλειψη ρητής μνείας, στο άρθρο 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 987/2009, του κριτηρίου του «στενού συνδέσμου» ή του «αρκούντως στενού συνδέσμου» υποδηλώνει ότι ο νομοθέτης σκοπίμως θέλησε να περιορίσει την εφαρμογή του σκεπτικού των αποφάσεων Elsen και Kauer, προβλέποντας απλώς τη δυνατότητα εφαρμογής της νομοθεσίας του κράτους μέλους Α στις περιόδους ανατροφής τέκνου που συμπληρώθηκαν στο κράτος μέλος Β υπό τις προϋποθέσεις τις οποίες ορίζει ρητώς η συγκεκριμένη διάταξη.

[28] Βλ. αιτιολογικές σκέψεις 12 και 14 του κανονισμού 987/2009. Βλ., επίσης, αιτιολογική σκέψη 13 της θέσεως του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου που καθορίσθηκε σε πρώτη ανάγνωση στις 9 Ιουλίου 2008 ενόψει της έγκρισης του κανονισμού [P6_TC1-COD(2006)0006].

[29] Στην αρχική πρόταση της Επιτροπής, το άρθρο 44 απέκλινε μάλλον ακόμη περισσότερο από τη νομολογιακή λύση που είχε δοθεί με τις αποφάσεις Elsen και Kauer, καθώς είχε την εξής διατύπωση: «[μ]ε την επιφύλαξη της αρμοδιότητας του κράτους μέλους, η οποία καθορίζεται σύμφωνα με τις διατάξεις του τίτλου ΙΙ του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 883/2004, ο φορέας του κράτους μέλους στο οποίο ο δικαιούχος της σύνταξης *είχε την κατοικία του κατά το μεγαλύτερο χρονικό διάστημα τους δώδεκα μήνες μετά τη γέννηση του τέκνου*, πρέπει να λάβει υπόψη τις περιόδους ανατροφής του τέκνου σε ένα άλλο κράτος μέλος, υπό την προϋπόθεση ότι η νομοθεσία ενός άλλου κράτους μέλους δεν καθίσταται εφαρμοστέα στον ενδιαφερόμενο λόγω της άσκησης μισθωτής ή μη μισθωτής απασχόλησης ή δραστηριότητας» (η υπογράμμιση δική μου) {βλ. πρόταση κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τον καθορισμό της διαδικασίας εφαρμογής του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 883/2004 για το συντονισμό των συστημάτων κοινωνικής ασφάλειας [COM(2006) 16 τελικό]}.

[30] Βλ., για παράδειγμα, το σκεπτικό του Δικαστηρίου στην απόφαση της 11ης Απριλίου 2013, Jeltes κ.λπ. (C-443/11, EU:C:2013:224, σκέψη 32). Η υπόθεση εκείνη αφορούσε την ερμηνεία του άρθρου 65 του κανονισμού 883/2004 και το ζήτημα αν η εν λόγω διάταξη είχε θεσπιστεί για να αποτυπώσει τη νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με τη διάταξη που ίσχυε προηγουμένως (ήτοι το άρθρο 71 του κανονισμού 1408/71) ή να αποκλίνει από αυτήν.

63. Συμφωνώ με την Επιτροπή ότι ο νομοθέτης δεν θα μπορούσε, κατά τον χρόνο θέσπισης του άρθρου 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 987/2009, να προβλέψει ότι το Δικαστήριο, με την απόφαση Reichel-Albert, θα διεύρυνε το περιεχόμενο του κριτηρίου του «αρκούντως στενού συνδέσμου». Αν η εν λόγω απόφαση είχε εκδοθεί πριν από τη θέσπιση της ως άνω διατάξεως, ίσως η τελευταία να είχε διατυπωθεί με διαφορετικό τρόπο. Εντούτοις, δεν έχει νόημα να εμπλακεί το Δικαστήριο σε εικασίες. Δεδομένου ότι ο νομοθέτης ρύθμισε ειδικώς το ζήτημα του συνυπολογισμού των περιόδων ανατροφής τέκνου στην αλλοδαπή στο πλαίσιο του άρθρου 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 987/2009, τυχόν τροποποίηση των προϋποθέσεων υπό τις οποίες το κράτος μέλος Α υποχρεούται να εφαρμόζει τη νομοθεσία του σε αντίστοιχες περιόδους πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να επαφίεται πλέον στην πρωτοβουλία του νομοθέτη.

64. Τρίτον, η λεπτομερέστερη εξέταση του *σκοπού* των κανονισμών 883/2004 και 987/2009 ενισχύει την πεποίθησή μου ότι δεν θα πρέπει, όσο δελεαστική κι αν είναι η προοπτική, να προστεθεί μια σειρά από άγραφους νομολογιακούς κανόνες στις υποχρεώσεις τις οποίες προβλέπει πλέον το άρθρο 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 987/2009. Όπως προκύπτει από το άρθρο 11, παράγραφος 1, του κανονισμού 883/2004, μία από τις βασικές αρχές του συστήματος συντονισμού των εθνικών συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης είναι η εφαρμογή της νομοθεσίας *ενός και μόνον* κράτους μέλους[31]. Στο πλαίσιο αυτό, το άρθρο 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 987/2009 εισάγει εξαίρεση από τους κανόνες αρμοδιότητας του τίτλου ΙΙ του κανονισμού 883/2004, ώστε ένα κράτος μέλος, το οποίο δεν είναι πλέον, δυνάμει των ως άνω κανόνων, αρμόδιο, να καταστεί υπεύθυνο για τον συνυπολογισμό των περιόδων ανατροφής τέκνου που συμπληρώθηκαν σε άλλα κράτη μέλη[32].

65. Κατά τη γνώμη μου, τα όρια μιας τέτοιας εξαίρεσης πρέπει να καθορίζονται με επαρκή σαφήνεια. Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, οι διατάξεις του τίτλου ΙΙ του κανονισμού 883/2004 αποτελούν ένα *ολοκληρωμένο* και ομοιόμορφο σύστημα κανόνων σύγκρουσης δικαίων, το οποίο έχει ως σκοπό, αφενός, να διασφαλίζεται ότι τα πρόσωπα που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του κανονισμού αυτού δεν θα στερούνται προστασίας σε θέματα κοινωνικής ασφάλισης, όπως συμβαίνει όταν δεν καλύπτονται από καμία νομοθεσία, και, αφετέρου, να αποφεύγονται η ταυτόχρονη εφαρμογή πολλών εθνικών νομοθεσιών και οι ενδεχόμενες επακόλουθες περιπλοκές[33]. Το άρθρο 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 987/2009 αποτελεί τρόπον τινά διάταξη μοναδική, διότι ο κανόνας αρμοδιότητας τον οποίο περιέχει – ορίζοντας ότι το κράτος μέλος Α υποχρεούται να εφαρμόζει τη δική του νομοθεσία στις περιόδους ανατροφής τέκνου στην αλλοδαπή– ισχύει ανεξαρτήτως του ότι, βάσει των κριτηρίων του τίτλου ΙΙ του κανονισμού 883/2004, μπορεί κάλλιστα το κράτος μέλος Β να είναι εκείνο του οποίου η νομοθεσία έχει κατά τα λοιπά εφαρμογή επί του ενδιαφερόμενου προσώπου. Κατά συνέπεια, οι αρμόδιες αρχές του κράτους μέλους Α πρέπει να είναι σε θέση να κατανοούν *πλήρως* τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες η νομοθεσία του καθίσταται εφαρμοστέα στις περιόδους ανατροφής τέκνου που συμπληρώθηκαν από πρόσωπο το οποίο, κατά τον κρίσιμο χρόνο, δεν ασκούσε ούτε «μισθωτή» ούτε «μη μισθωτή» δραστηριότητα στην ημεδαπή (άρθρο 11, παράγραφος 3, στοιχείο α′, του κανονισμού 883/2004) ούτε είχε την κατοικία του εκεί (άρθρο 11,

[31] Για μια γενική ανάλυση των κανόνων σύγκρουσης δικαίων που περιλαμβάνονται στους κανονισμούς 883/2004 και 987/2009, βλ. Lhernould, J.P., «New rules on conflicts: regulations 883/2004 and 987/2009», *ERA Forum*, τόμος 12, 2011, σ. 25 έως 38.

[32] Βλ. Jorens, Y., και Van Overmeiren, F., «General Principles of Coordination in Regulation 883/2004», *European Journal of Social Security*, τόμος 11, 2009, σ. 66.

[33] Βλ., υπό την έννοια αυτή, απόφαση της 5ης Μαρτίου 2020, Pensionsversicherungsanstalt (Παροχή προς αποκατάσταση) (C-135/19, EU:C:2020:177, σκέψη 46). Έχει υποστηριχθεί ότι το σύστημα συντονισμού που θεσπίζεται με τον τίτλο ΙΙ του κανονισμού 883/2004 έχει *αποκλειστικό χαρακτήρα*, δεδομένου ότι εφαρμοστέα είναι μόνον η νομοθεσία την οποία ορίζει ο κανονισμός, κατ' αποκλεισμό κάθε άλλης νομοθεσίας. Συναφώς, βλ. Jorens, Y., και Van Overmeiren, F., «General Principles of Coordination in Regulation 883/2004», *European Journal of Social Security*, τόμος 11, 2009, σ. 72.

παράγραφος 3, στοιχείο ε', του ίδιου κανονισμού). Οποιαδήποτε αμφιβολία ως προς τις υποχρεώσεις αυτές, θα σήμαινε αυτομάτως ότι θα διακυβευόταν η πρακτική αποτελεσματικότητα («effet utile») του άρθρου 44, παράγραφος 2.

66. Σε αντίθεση με την αναιρεσείουσα και την Επιτροπή, το συμπέρασμα το οποίο αντλώ από ολόκληρη την ανάλυση που προηγήθηκε είναι ότι, στο πλαίσιο της εφαρμογής του άρθρου 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 987/2009, ένα κράτος μέλος δεν υποχρεούται να εφαρμόζει την εθνική νομοθεσία του στις περιόδους ανατροφής τέκνου που συμπληρώθηκαν σε άλλο ή σε άλλα κράτη μέλη, για τον λόγο και μόνον ότι οι εν λόγω περίοδοι εμφανίζουν «στενό σύνδεσμο» με τις περιόδους ασφάλισης οι οποίες είχαν συμπληρωθεί προηγουμένως στο έδαφός του. Οφείλει να το πράξει μόνον εφόσον συντρέχουν όλες οι προϋποθέσεις που απαριθμούνται στη διάταξη αυτή, όπως τις εξέθεσα στο σημείο 32 των παρουσών προτάσεων.

67. Εν είδει τελικής παρατήρησης, θα ήθελα να υπογραμμίσω ότι, κατά τη γνώμη μου, οι οικονομικές συνέπειες τις οποίες θα έχει, στο πλαίσιο της διαφοράς της κύριας δίκης, η εφαρμογή του αυστριακού, του βελγικού ή του ουγγρικού δικαίου στις επίδικες περιόδους ανατροφής τέκνου ουδεμία επιρροή θα πρέπει να ασκήσουν στην απάντηση που θα δοθεί στο πρώτο ερώτημα. Το ζήτημα αν η οικονομική κατάσταση της αναιρεσείουσας θα επιδεινωθεί επειδή θα εφαρμοστεί στην περίπτωσή της το ουσιαστικό δίκαιο του κράτους μέλους Β, αντί του δικαίου του κράτους μέλους Α, δεν μπορεί, κατά τη γνώμη μου, να επηρεάσει την εκτίμηση του Δικαστηρίου. Το δίκαιο που ορίζεται ως εφαρμοστέο στις περιόδους ανατροφής τέκνου στην αλλοδαπή, σε ορισμένες περιπτώσεις, θα ωφελεί το ενδιαφερόμενο πρόσωπο και, σε άλλες, θα τον επηρεάζει δυσμενώς.

68. Υπενθυμίζω δε ότι το πρωτογενές δίκαιο της Ένωσης δεν εγγυάται στον εργαζόμενο ότι η μετακίνηση σε κράτος μέλος άλλο από το κράτος μέλος καταγωγής του θα είναι ουδέτερη από πλευράς κοινωνικής ασφάλισης, δεδομένου ότι μια τέτοια μετακίνηση, λαμβανομένων υπόψη των διαφορών που υπάρχουν μεταξύ των συστημάτων και των νομοθεσιών των κρατών μελών, είναι δυνατόν, αναλόγως της περιπτώσεως, να είναι περισσότερο ή λιγότερο συμφέρουσα για το ενδιαφερόμενο πρόσωπο [34]. Στο πλαίσιο αυτό, οι κανονισμοί 883/2004 και 987/2009 δεν έχουν ως αντικείμενο την εναρμόνιση, ούτε καν την προσέγγιση, αλλά μόνον τη θέσπιση ενός συστήματος συντονισμού, μέσω του οποίου καθορίζεται, μεταξύ άλλων, ποια νομοθεσία έχει εφαρμογή επί των εργαζομένων που ασκούν, υπό διάφορες περιστάσεις, το δικαίωμά τους ελεύθερης κυκλοφορίας [35]. Το γεγονός ότι τα αποτελέσματα της άσκησης αυτής της ελευθερίας μπορεί να είναι λιγότερο ή περισσότερο ευνοϊκά ή δυσμενή για τον ενδιαφερόμενο, αναλόγως των περιστάσεων, συνιστά άμεση απόρροια της απόφασης να μην εξαλειφθούν οι υπάρχουσες διαφορές μεταξύ των νομοθεσιών των κρατών μελών [36].

[34] Βλ. απόφαση της 23ης Ιανουαρίου 2019, Zyla (C-272/17, EU:C:2019:49, σκέψη 45 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[35] Βλ. αιτιολογική σκέψη 1 του κανονισμού 883/2004. Πράγματι, το σύστημα σύγκρουσης δικαίων το οποίο καθιερώνει ο κανονισμός έχει ως αποτέλεσμα να αφαιρείται από τον νομοθέτη κάθε κράτους μέλους *μόνον* η εξουσία να ορίζει ελεύθερα την έκταση και τις προϋποθέσεις εφαρμογής της εθνικής του νομοθεσίας όσον αφορά τα πρόσωπα που υπόκεινται σ' αυτή και το έδαφος εντός του οποίου ισχύουν οι εθνικές διατάξεις (βλ. απόφαση της 23ης Ιανουαρίου 2019, Zyla, C-272/17, EU:C:2019:49, σκέψη 38 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία). Συμφώνως προς το άρθρο 48 ΣΛΕΕ, το σύστημα αυτό δεν θίγει κατά τα λοιπά την αρμοδιότητα των κρατών μελών στον σχετικό τομέα, υπό την προϋπόθεση ότι οι σχετικές ενέργειες των κρατών μελών συμβιβάζονται με το δίκαιο της Ένωσης, και ιδίως με τον σκοπό των ως άνω κανονισμών και των διατάξεων της ΣΛΕΕ που αφορούν την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων.

[36] Βλ., ομοίως, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα N. Jääskinen στην υπόθεση Reichel-Albert (C-522/10, EU:C:2012:114, σημεία 43, 45 και 46).

3. Γιατί η αναιρεσείουσα δεν μπορεί να έχει δικαιολογημένη εμπιστοσύνη ότι η προγενέστερη νομολογία του Δικαστηρίου θα εφαρμοστεί στην περίπτωσή της

69. Αφού εξέθεσα τους λόγους για τους οποίους πιστεύω ότι η νομολογιακή λύση που δόθηκε με την απόφαση Reichel-Albert δεν μπορεί να εφαρμοστεί στην υπό κρίση υπόθεση, θα ήθελα να απαντήσω, χάριν πληρότητας, στο επιχείρημα της αναιρεσείουσας ότι είχε την εύλογη πεποίθηση ότι το αυστριακό δίκαιο θα εφαρμοζόταν στις επίδικες περιόδους ανατροφής τέκνου, δεδομένου ότι η αναιρεσείουσα συμπλήρωσε τις εν λόγω περιόδους πολύ πριν από την έναρξη ισχύος του κανονισμού 987/2009 και θα πληρούσε το κριτήριο του «στενού συνδέσμου» ή «αρκούντως στενού συνδέσμου», το οποίο καθιερώθηκε με τις αποφάσεις Elsen και Kauer.

70. Προς αντίκρουση του επιχειρήματος αυτού, το PVA και η Αυστριακή Κυβέρνηση υποστηρίζουν ότι, στο πλαίσιο της διαφοράς της κύριας δίκης, δεν θα μπορούσε να συντρέχει περίπτωση δικαιολογημένης εμπιστοσύνης της αναιρεσείουσας. Κατ' αρχάς, όταν μετακόμισε στο Βέλγιο και την Ουγγαρία, η Αυστρία δεν ήταν καν κράτος μέλος, οι δε αποφάσεις Kauer και Elsen δεν είχαν ακόμη εκδοθεί. Περαιτέρω, η αναιρεσείουσα δεν θεμελίωσε κανένα δικαίωμα όσον αφορά τις επίμαχες περιόδους μέχρι το χρονικό σημείο κατά το οποίο αιτήθηκε τη χορήγηση σύνταξης γήρατος το 2017.

71. Συμφωνώ με το PVA και την Αυστριακή Κυβέρνηση ότι, κατά τον χρόνο μετεγκατάστασής της στο Βέλγιο το 1987 και στη συνέχεια στην Ουγγαρία το 1991, η αναιρεσείουσα δεν θα μπορούσε σε καμία περίπτωση να θεωρεί ότι ασκούσε το δικαίωμά της ελεύθερης κυκλοφορίας βάσει του άρθρου 21 ΣΛΕΕ και ότι, ως εκ τούτου, θα είχε ενδεχομένως δικαίωμα να ζητήσει από το PVA να αντιμετωπίσει τις περιόδους ανατροφής τις οποίες συμπλήρωσε στα άλλα αυτά κράτη μέλη ως εάν να είχε συμπληρωθεί επί αυστριακού εδάφους. Δυνάμει του άρθρου 2 της Πράξεως Προσχωρήσεως περί των όρων προσχωρήσεως της Δημοκρατίας της Αυστρίας, της Δημοκρατίας της Φινλανδίας και του Βασιλείου της Σουηδίας και των προσαρμογών των συνθηκών επί των οποίων βασίζεται η Ένωση [37], οι διατάξεις των ιδρυτικών Συνθηκών και οι πράξεις τις οποίες είχαν εκδώσει τα θεσμικά όργανα πριν από την προσχώρηση κατέστησαν υποχρεωτικές για την Αυστρία μόλις από 1ης Ιανουαρίου 1995.

72. Ωστόσο, αν η ανάλυση σταματούσε εδώ, θα παραγνωριζόταν το γεγονός ότι, όσον αφορά τις υποθέσεις χορήγησης συντάξεων, κρίσιμη για τον καθορισμό των ratione temporis εφαρμοστέων κανόνων είναι η ημερομηνία υποβολής της αιτήσεως για τη χορήγηση σύνταξης γήρατος. Στην περίπτωση της αναιρεσείουσας, η «κομβική» αυτή ημερομηνία είναι η 11η Οκτωβρίου 2017. Κατά τον χρόνο εκείνο, η Αυστρία ανήκε όντως στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

73. Από την απόφαση Kauer προκύπτει σαφώς ότι, υπό τις συνθήκες αυτές, ο υπολογισμός της σύνταξης της αναιρεσείουσας, *ακόμη και με βάση περιόδους ασφάλισης που συμπληρώθηκαν προ της προσχωρήσεως της Αυστρίας*, θα πρέπει να γίνει από τις αυστριακές αρχές σύμφωνα με το δίκαιο της Ένωσης και, ειδικότερα, σύμφωνα με τις διατάξεις της Συνθήκης οι οποίες αφορούν την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων ή ακόμη την ελευθερία όλων των πολιτών της

[37] ΕΕ 1994, C 241, σ. 9, και ΕΕ 1995, L 1, σ. 1.

Ένωσης να κυκλοφορούν και να διαμένουν στο έδαφος των κρατών μελών[38]. Η υπόθεση της κύριας δίκης δεν αφορά την αναγνώριση δικαιωμάτων που προβάλλεται ότι αποκτήθηκαν δυνάμει του δικαίου της Ένωσης προ της προσχωρήσεως της Αυστρίας, αλλά το ζήτημα αν η άρνηση του PVA, τον Δεκέμβριο του 2017, να συνυπολογίσει τις επίδικες περιόδους ανατροφής τέκνου προσκρούει στους κανόνες της Ένωσης οι οποίοι, *κατά την ημερομηνία αυτή*, είχαν καταστεί δεσμευτικοί για την Αυστρία[39].

74. Κατόπιν της διευκρίνισης αυτής, είμαι της γνώμης ότι αναιρεσείουσα, αντιθέτως προς τα όσα ισχυρίζεται, δεν μπορούσε να έχει δικαιολογημένη εμπιστοσύνη ότι το ζήτημα αν η αυστριακή νομοθεσία *έχει εφαρμογή* στις περιόδους ανατροφής θα επιλυόταν βάσει του κριτηρίου του «στενού συνδέσμου» ή «αρκούντως στενού συνδέσμου», το οποίο καθιερώθηκε με τις αποφάσεις Elsen και Kauer (σε συνάρτηση με τα κριτήρια που προέβλεπε ο κανονισμός 1408/71), και όχι βάσει των διατάξεων των κανονισμών 883/2004 και 987/2009.

75. Ως προς το σημείο αυτό, υπενθυμίζω ότι, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, το πεδίο εφαρμογής της αρχής της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης δεν μπορεί να επεκταθεί τόσο ώστε να «παρακωλύει, κατά γενικό τρόπο, την εφαρμογή του νέου κανόνα στα μελλοντικά αποτελέσματα καταστάσεων που γεννήθηκαν υπό το κράτος του παλαιότερου κανόνα»[40]. Ωστόσο, οι ουσιαστικοί κανόνες του δικαίου της Ένωσης πρέπει να ερμηνεύονται, προκειμένου να διασφαλίζεται η προστασία της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, υπό την έννοια ότι αφορούν «καταστάσεις που έχουν διαμορφωθεί πριν από την έναρξη της ισχύος τους» μόνον εφόσον καθίσταται σαφές από το γράμμα τους, τους σκοπούς τους ή την οικονομία τους ότι πρέπει να παράγουν τέτοια αποτελέσματα»[41].

76. Στην υπό κρίση υπόθεση, η ημερομηνία έναρξης ισχύος των κανονισμών 883/2004 και 987/2009 (1η Μαΐου 2010) δεν συνεπάγεται ότι, για τον υπολογισμό της σύνταξης γήρατος της αναιρεσείουσας στην κύρια δίκη, οι επίδικες περίοδοι ανατροφής τέκνου πρέπει να διέπονται από τον προϊσχύοντα κανονισμό, ήτοι τον κανονισμό 1408/71. Τούτο συνάγεται με σαφήνεια από το άρθρο 87, παράγραφος 2, του κανονισμού 883/2004, το οποίο ισχύει επίσης ως προς τον κανονισμό 987/2009 δυνάμει του άρθρου 93 του τελευταίου, και προβλέπει κατ' ουσίαν ότι κάθε

[38] Βλ. απόφαση Kauer (σκέψη 45). Υπενθυμίζω ότι, στην υπόθεση εκείνη, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η επίμαχη εθνική ρύθμιση εισήγαγε διαφορετική μεταχείριση επειδή εξαρτούσε τον συνυπολογισμό των περιόδων ανατροφής που συμπληρώθηκαν σε άλλο κράτος μέλος (Βέλγιο) από τη λήψη χρηματικών επιδομάτων μητρότητας ή ισοδυνάμων παροχών δυνάμει της αυστριακής ομοσπονδιακής νομοθεσίας. Όπως συμπέρανε η γενική εισαγγελέας E. Sharpston σε άλλη υπόθεση, το Δικαστήριο ήταν διατεθειμένο, σιωπηρά, να εξομοιώσει την L. Kauer με την περίπτωση πολίτη της Ένωσης που άσκησε τα δικαιώματα ελεύθερης κυκλοφορίας τα οποία του παρέχει το δίκαιο της Ένωσης, παρότι η επίμαχη «κυκλοφορία», υπό τη μορφή της μετεγκατάστασης σε άλλο κράτος μέλος, έλαβε χώρα πριν από την προσχώρηση της Αυστρίας στην Ένωση [βλ. προτάσεις της γενικής εισαγγελέα E. Sharpston στην υπόθεση Wieland και Rothwangl (C-465/14, EU:C:2016:77, σημεία 50 και 51)].

[39] Βλ., κατ' αναλογίαν, απόφαση της 30ής Νοεμβρίου 2000, Österreichischer Gewerkschaftsbund (C-195/98, EU:C:2000:655, σκέψεις 53 και 54). Με τις προτάσεις του στην υπόθεση αυτή (C-195/98, EU:C:2000:50, σημείο 147), ο γενικός εισαγγελέας F. G. Jacobs επισήμανε, ορθώς κατ' εμέ, ότι, σε αντίθετη περίπτωση, οι διακινούμενοι εργαζόμενοι που προτίθενται να εργαστούν σε ένα «νέο» κράτος μέλος ή να εγκαταλείψουν ένα «νέο» κράτος μέλος προκειμένου να εργαστούν σε ένα «παλαιό» κράτος μέλος θα περιέρχονταν με παράλογο τρόπο σε δυσμενή θέση έναντι των εργαζομένων που μετακινούνται εντός του χώρου ο οποίος απαρτίζεται από τα «παλαιά» κράτη μέλη.

[40] Βλ., για παράδειγμα, αποφάσεις της 16ης Μαΐου 1979, Tomadini (84/78, EU:C:1979:129, σκέψη 21), και της 6ης Οκτωβρίου 2015, Επιτροπή κατά Andersen (C-303/13 P, EU:C:2015:647, σκέψη 49 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[41] Βλ. απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2015, Επιτροπή κατά Andersen (C-303/13 P, EU:C:2015:647, σκέψη 50). Βλ., επίσης, σύνοψη της προαναφερθείσας νομολογίας από τον γενικό εισαγγελέα M. Bobek στις προτάσεις του στην υπόθεση E.B. (C-258/17, EU:C:2018:663, σημείο 47). Σημειώνω παρεμπιπτόντως ότι, στο σημείο 48 των προτάσεών του, ο γενικός εισαγγελέας επισήμανε ότι η ίδια προσέγγιση εφαρμόζεται και στο πλαίσιο της προσχωρήσεως νέου κράτους μέλους στην Ευρωπαϊκή Ένωση, όσον αφορά την εθνική εφαρμογή των (νέων) κανόνων της Ένωσης: τα προγενέστερα πραγματικά περιστατικά (ήτοι τα προγενέστερα της προσχωρήσεως πραγματικά περιστατικά) μπορούν να λαμβάνονται υπόψη, εφόσον είναι κρίσιμα και εφόσον είναι αναγκαίο να (επαν)εκτιμηθούν στο πλαίσιο της εφαρμογής της νέας νομοθεσίας που είναι μεταγενέστερη της προσχωρήσεως.

σχετική περίοδος που συμπληρώθηκε πριν από την ημερομηνία εφαρμογής του κανονισμού 883/2004 στο ενδιαφερόμενο κράτος μέλος λαμβάνεται υπόψη για τον υπολογισμό των δικαιωμάτων που αποκτώνται δυνάμει του κανονισμού αυτού [42].

77. Κατά τη γνώμη μου, από την ως άνω διάταξη προκύπτει σαφώς ότι, στην υπόθεση της κύριας δίκης, δεν θα μπορούσε να νοείται δικαιολογημένη εμπιστοσύνη της αναιρεσείουσας ότι η προτέρα κατάστασή της θα διέπεται από τον κανονισμό 1408/71 και από τη σχετική νομολογία. Κατά συνέπεια, μολονότι οι επίδικες περίοδοι ανατροφής τέκνου είναι προγενέστερες της έναρξης ισχύος του κανονισμού 987/2009, το ζήτημα ποιο είναι το κράτος μέλος του οποίου η νομοθεσία θα πρέπει να εφαρμοστεί στις περιόδους αυτές πρέπει να επιλυθεί *αποκλειστικώς* βάσει του άρθρου 44, παράγραφος 2, του εν λόγω κανονισμού.

4. Πρόταση επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος

78. Κατόπιν των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα ως εξής: όταν πρόκειται για κατάσταση στην οποία ο κανονισμός 987/2009 έχει ratione temporis εφαρμογή, το δίκαιο της Ένωσης δεν επιβάλλει στο κράτος μέλος όπου το ενδιαφερόμενο πρόσωπο άσκησε μισθωτή ή μη μισθωτή δραστηριότητα την υποχρέωση να συνυπολογίσει περίοδο ανατροφής τέκνου την οποία συμπλήρωσε το ίδιο πρόσωπο σε άλλο κράτος μέλος ως εάν η ανατροφή του τέκνου είχε πραγματοποιηθεί στην ημεδαπή, παρά μόνον εάν πληρούνται στη συγκεκριμένη περίπτωση όλες οι προϋποθέσεις του άρθρου 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 987/2009.

79. Αν, αντιθέτως προς την πρότασή μου, το Δικαστήριο κρίνει ότι η νομολογιακή λύση που δόθηκε με την απόφαση Reichel-Albert εξακολουθεί να έχει εφαρμογή στη διαφορά της κύριας δίκης, οπότε η Αυστρία οφείλει να εφαρμόσει τη νομοθεσία της σε όσες περιόδους ανατροφής τέκνου συμπληρώθηκαν σε άλλα κράτη μέλη ακόμη και αν αυτές δεν εμπίπτουν σαφώς στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 987/2009, προσθέτω ότι, κατά τη γνώμη μου, τούτο είναι δυνατό μόνον εφόσον πληρούνται δύο προϋποθέσεις.

80. Πρώτον, όπως επισήμανα ανωτέρω, πρέπει να υφίσταται «αρκούντως στενός» σύνδεσμος μεταξύ των περιόδων ανατροφής τέκνου που συμπληρώθηκαν στο κράτος μέλος Β και των περιόδων ασφάλισης που συμπληρώθηκαν από το πρόσωπο το οποίο αιτείται τη χορήγηση σύνταξης γήρατος στο κράτος μέλος Α. Όπως ορθώς σημειώνει η Επιτροπή, τέτοιος σύνδεσμος μπορεί να στοιχειοθετηθεί μόνον εφόσον το αιτούν πρόσωπο αποδεικνύει, τουλάχιστον, ότι το κράτος μέλος Α ήταν το τελευταίο κράτος μέλος απασχόλησής του προτού αφιερωθεί στην ανατροφή του τέκνου ή των τέκνων του. Ακόμη όμως και στην περίπτωση αυτή, πρέπει επιπλέον να κριθεί αν ο σύνδεσμος είναι «αρκούντως στενός».

81. Το PVA παρατήρησε επ' αυτού, ορθώς κατά τη γνώμη μου, ότι η περίπτωση της αναιρεσείουσας της κύριας δίκης διαφέρει σε κάποιον βαθμό από την περίπτωση της D. Reichel-Albert στην ομώνυμη υπόθεση. Στην απόφαση Reichel-Albert, το Δικαστήριο απέδωσε, κατά τα φαινόμενα, ιδιαίτερη βαρύτητα στο γεγονός ότι η D. Reichel-Albert είχε παύσει προσωρινά να εργάζεται κατά τον χρόνο γέννησης του πρώτου τέκνου της και είχε μεταφέρει, *για οικογενειακούς λόγους και μόνον*, την κατοικία της στο Βέλγιο [43]. Στο πλαίσιο της

[42] Αντιθέτως, το άρθρο 87, παράγραφος 5, του κανονισμού 883/2004 προβλέπει ότι «[τ]α δικαιώματα ενδιαφερομένου, ο οποίος *έλαβε* σύνταξη πριν από την ημερομηνία εφαρμογής του παρόντος κανονισμού σε κράτος μέλος, είναι δυνατόν να αναθεωρούνται, *κατ' αίτησή του*, λαμβανομένου υπόψη του παρόντος κανονισμού» (η υπογράμμιση δική μου).

[43] Βλ. απόφαση Reichel-Albert (σκέψεις 35 και 45 καθώς και διατακτικό).

κύριας δίκης, ο λόγος αποχώρησης της αναιρεσείουσας από την Αυστρία το 1987 ήταν η προοπτική πραγματοποίησης σπουδών στο Ηνωμένο Βασίλειο. Η μεταβατική αυτή περίοδος σπουδών αποδυναμώνει, πιθανότατα, τον σύνδεσμο μεταξύ των περιόδων ασφάλισης που είχε συμπληρώσει η αναιρεσείουσα στην Αυστρία πριν από τη γέννηση των τέκνων της και των επίδικων περιόδων ανατροφής τέκνου στο Βέλγιο και την Ουγγαρία, συγκριτικά με τον αντίστοιχο σύνδεσμο στην απόφαση Reichel-Albert [44].

82. Δεύτερον, το πρόσωπο το οποίο αιτείται τη χορήγηση σύνταξης γήρατος θα πρέπει επίσης να αποδεικνύει ότι, αν είχε παραμείνει στο κράτος μέλος Α (εν προκειμένω, στην Αυστρία), ο χρόνος που αφιέρωσε στην ανατροφή των τέκνων του θα συνυπολογιζόταν. Με άλλα λόγια, το αιτούν πρόσωπο οφείλει να αποδείξει ότι, λόγω της μετακίνησης και μετοίκησής του σε άλλο κράτος μέλος, βρίσκεται πλέον πράγματι σε δυσμενέστερη θέση από εκείνη στην οποία θα βρισκόταν αν είχε απλώς παραμείνει στο κράτος μέλος Α.

Β. Επί του δευτέρου προδικαστικού ερωτήματος

83. Το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα στηρίζεται στην απάντηση που θα δώσει το Δικαστήριο στο πρώτο ερώτημα. Με το ερώτημα αυτό, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί αν το άρθρο 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 987/2009 επιβάλλει στο κράτος μέλος Α την υποχρέωση να εφαρμόζει τη δική του νομοθεσία μόνον όταν δεν υφίσταται νομοθεσία σχετική με τις περιόδους ανατροφής τέκνου που συμπληρώθηκαν στο κράτος μέλος Β ή, αντιθέτως, και στις περιπτώσεις που υφίσταται μεν τέτοια νομοθεσία του κράτους μέλους Β, πλην όμως ο χρόνος ο οποίος αφιερώνεται στην ανατροφή των τέκνων δεν λαμβάνεται in concreto υπόψη από το κράτος μέλος Β. Το αιτούν δικαστήριο υποβάλλει το ως άνω ερώτημα έχοντας κατά νου, μεταξύ άλλων, τις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα N. Jääskinen στην υπόθεση Reichel-Albert [45]. Στην υπόθεση εκείνη, ο γενικός εισαγγελέας N. Jääskinen υποστήριξε την άποψη ότι το προαναφερθέν άρθρο 44, παράγραφος 2, δεν έχει εφαρμογή όταν το κράτος μέλος Β προβλέπει τη *δυνατότητα* συνυπολογισμού τέτοιων περιόδων. Θεώρησε αδιάφορο ότι υπάρχει το ενδεχόμενο να μην τυγχάνει, in concreto, το ενδιαφερόμενο πρόσωπο του πλεονεκτήματος αυτού λόγω της προσωπικής της κατάστασης [46].

84. Δεν βλέπω γιατί το Δικαστήριο θα έπρεπε να καταλήξει σε διαφορετικό συμπέρασμα στην υπό κρίση υπόθεση. Όπως εκτέθηκε στο σημείο 56 των παρουσών προτάσεων, το άρθρο 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 987/2009 επιβάλλει διττή υποχρέωση. Πρώτον, το κράτος μέλος Α οφείλει να εφαρμόζει τη νομοθεσία του στις περιόδους ανατροφής τέκνου που συμπληρώθηκαν στο κράτος μέλος Β, εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις της διατάξεως αυτής. Μεταξύ των προϋποθέσεων συγκαταλέγεται η απαίτηση να μη συνυπολογίζονται οι περίοδοι ανατροφής τέκνου βάσει της νομοθεσίας του κράτους μέλους Β. Δεύτερον, αν η νομοθεσία του κράτους μέλους Α έχει εφαρμογή, το κράτος μέλος αυτό οφείλει να αντιμετωπίσει τις επίμαχες περιόδους ως εάν είχαν συμπληρωθεί στο έδαφός του.

[44] Φρονώ ότι το επιχείρημα αυτό είναι πιο πειστικό από εκείνο που προβάλλει η Ισπανική Κυβέρνηση. Η τελευταία υποστηρίζει ότι η ειδοποιός διαφορά μεταξύ της υποθέσεως Reichel-Albert και της υπό κρίση υποθέσεως έγκειται στο γεγονός ότι, εν αντιθέσει προς την αναιρεσείουσα της κύριας δίκης, η D. Reichel-Albert εξακολούθησε να λαμβάνει επίδομα ανεργίας αφότου έπαυσε να εργάζεται στη Γερμανία. Εκτιμώ ότι το γεγονός αυτό δεν μεταβάλλει, από μόνο του, τη σχέση μεταξύ των δύο καταστάσεων. Βεβαίως, στην υπόθεση Reichel-Albert, η προσφεύγουσα της κύριας δίκης ήταν άνεργη από τις 30 Ιουνίου 1980 και ελάμβανε επίδομα ανεργίας στη Γερμανία μέχρι τον Οκτώβριο του 1980, εγκαταστάθηκε δε στο Βέλγιο τον Ιούλιο του 1980 (ενώ εξακολουθούσε να λαμβάνει το επίδομα). Ωστόσο, τούτο δεν αλλάζει το γεγονός ότι αφοσιώθηκε στην ανατροφή των τέκνων της μόλις στις 25 Μαΐου 1981, ήτοι αρκετούς μήνες αφότου έπαυσε να λαμβάνει το επίδομα.

[45] C-522/10 (EU:C:2012:114).

[46] Βλ. σημείο 67 των εν λόγω προτάσεων.

85. Δέχομαι ότι το γράμμα του άρθρου 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 987/2009 είναι κάπως διφορούμενο, δεδομένου ότι η απαίτηση να μη συνυπολογίζεται η επίδικη περίοδος ανατροφής τέκνου από το κράτος μέλος Β διατυπώνεται ως εξής: «Εάν, δυνάμει της νομοθεσίας του [κράτους μέλους Β], δεν συνυπολογίζεται περίοδος ανατροφής τέκνου […]». Όπως εξηγεί το αιτούν δικαστήριο, τούτο θα μπορούσε να σημαίνει ότι η περίοδος δεν συνυπολογίζεται από το κράτος μέλος Β είτε *κατ' αρχήν*, ελλείψει νομοθεσίας του η οποία να ρυθμίζει τις περιόδους ανατροφής τέκνου, είτε in concreto διότι, σε μια δεδομένη περίπτωση, το ενδιαφερόμενο πρόσωπο δεν μπόρεσε να επιτύχει την αναγνώριση τέτοιας περιόδου δυνάμει της νομοθεσίας του κράτους μέλους Β.

86. Εντούτοις, φρονώ ότι υπάρχουν δύο πειστικοί λόγοι κατά της δεύτερης αυτής ερμηνείας.

87. Πρώτον, θα ήταν υπερβολικά επαχθές και καθόλου πρακτικό να υποχρεώνονται οι αρχές του κράτους μέλους Α να προβαίνουν σε εκτίμηση του βασίμου του αιτήματος κάποιου προσώπου υπό πρίσμα της νομοθεσίας άλλου κράτους μέλους (ήτοι του κράτους μέλους Β) προκειμένου να κρίνουν αν η νομοθεσία του δικού τους κράτους μέλους είναι εφαρμοστέα στην περίπτωση του αιτούντος προσώπου. Δεύτερον, μια τέτοια ερμηνεία των προϋποθέσεων του άρθρου 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 987/2009 θα μπορούσε δυνητικώς να οδηγήσει σε καταστάσεις στις οποίες ένα πρόσωπο θα μπορούσε i) να ισχυριστεί ενώπιον των αρχών του κράτους μέλους Β ότι δικαιούται να συνυπολογιστούν υπέρ του, κατ' εφαρμογήν της νομοθεσίας του κράτους μέλους αυτού, οι περίοδοι ανατροφής τέκνου τις οποίες συμπλήρωσε εκεί και ii) εφόσον ο ισχυρισμός δεν γίνει δεκτός, να απευθυνθεί εν συνεχεία στις αρμόδιες αρχές του κράτους μέλους Α προβάλλοντας ότι, δεδομένης της απόρριψης του αιτήματός του από τις αρχές του κράτους μέλους Β, ενδέχεται, βάσει του άρθρου 44, παράγραφος 2, του ως άνω κανονισμού, εφαρμοστέα στην περίπτωσή του του να είναι η νομοθεσία κράτους μέλους Α.

88. Κατά τη γνώμη μου, ο λόγος που θεσπίστηκε η προαναφερθείσα διάταξη *δεν* ήταν για να δοθεί στους αιτούντες τη χορήγηση σύνταξης γήρατος η δυνατότητα να απευθύνονται στις αρμόδιες αρχές δύο διαφορετικών κρατών μελών όσον αφορά τον συνυπολογισμό της ίδιας περιόδου ανατροφής τέκνου. Όπως επισημάνθηκε στο σημείο 64 των παρουσών προτάσεων, το άρθρο 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 987/2009 εισάγει εξαίρεση από τους κανόνες αρμοδιότητας του τίτλου ΙΙ του κανονισμού 883/2004, ώστε ένα κράτος μέλος, το οποίο δεν είναι πλέον, δυνάμει των ως άνω κανόνων, αρμόδιο (κράτος μέλος Α), να καταστεί υπεύθυνο για τον συνυπολογισμό των περιόδων ανατροφής τέκνου που συμπληρώθηκαν σε άλλο κράτος μέλος (κράτος μέλος Β). Σκοπός της διατάξεως αυτής δεν είναι να καταλήξουν να έχουν εφαρμογή επί της ίδιας περιόδου ανατροφής τέκνου τόσο η νομοθεσία του κράτους μέλους Α όσο και η νομοθεσία του κράτους μέλους Β, αλλά αντιθέτως να υποχρεωθεί το κράτος μέλος Α να υποχρεωθεί να εφαρμόσει τη δική του νομοθεσία σε συγκεκριμένη περίπτωση εφόσον το κράτος μέλος Β δεν διαθέτει νομοθεσία που να προβλέπει *γενικώς* τον συνυπολογισμό των περιόδων ανατροφής τέκνου.

89. Συνεπώς, το άρθρο 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 987/2009 πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι το κράτος μέλος Α δεν υποχρεούται να εφαρμόσει τη νομοθεσία του σε συγκεκριμένη περίοδο ανατροφής τέκνου όταν το κράτος μέλος Β (ήτοι το κράτος μέλος που είναι αρμόδιο δυνάμει του τίτλου ΙΙ του κανονισμού 883/2004) προβλέπει, *κατ' αρχήν*, τον συνυπολογισμό μιας τέτοιας περιόδου. Επομένως, εφόσον το Βέλγιο και η Ουγγαρία διέθεταν (τον Οκτώβριο του 2017) γενικό κανόνα ή διάταξη που επέτρεπε τον συνυπολογισμό του χρόνου που αφιερώνεται στην ανατροφή των τέκνων –όπερ εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να ελέγξει–, τότε, στο πλαίσιο της διαφοράς της κύριας δίκης, το PVA *δεν* υποχρεούται να εφαρμόσει την αυστριακή νομοθεσία στις επίδικες περιόδους ανατροφής τέκνου.

V. Πρόταση

90. Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στα προδικαστικά ερωτήματα που υπέβαλε το Oberster Gerichtshof (Ανώτατο Δικαστήριο, Αυστρία) ως εξής:

– Όταν πρόκειται για κατάσταση στην οποία ο κανονισμός (ΕΚ) 987/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Σεπτεμβρίου 2009, για καθορισμό της διαδικασίας εφαρμογής του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 883/2004 για τον συντονισμό των συστημάτων κοινωνικής ασφάλειας, έχει ratione temporis εφαρμογή, το δίκαιο της Ένωσης δεν επιβάλλει στο κράτος μέλος όπου το ενδιαφερόμενο πρόσωπο άσκησε μισθωτή ή μη μισθωτή δραστηριότητα την υποχρέωση να συνυπολογίσει περίοδο ανατροφής τέκνου την οποία συμπλήρωσε το ίδιο πρόσωπο σε άλλο κράτος μέλος ως εάν η ανατροφή του τέκνου είχε πραγματοποιηθεί στην ημεδαπή, παρά μόνον εάν πληρούνται στη συγκεκριμένη περίπτωση όλες οι προϋποθέσεις του άρθρου 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 987/2009.

– Το γεγονός ότι η περίοδος αυτή πρέπει, βάσει νόμου, να συνυπολογίζεται, πλην όμως στην πράξη δεν συνυπολογίζεται, στη συγκεκριμένη περίπτωση, στο κράτος μέλος που είναι αρμόδιο δυνάμει του τίτλου ΙΙ του κανονισμού (ΕΚ) 883/2004 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2009, για το συντονισμό των συστημάτων κοινωνικής ασφάλειας, ουδόλως επηρεάζει, αυτό καθεαυτό, την ερμηνεία του άρθρου 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 987/2009.